

T. C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ İÇERİSİNDE
TÜRKİYE'DE GAZETECİLİK VE SANSÜR**

Yüksek Lisans Tezi

PINAR SEVGİNER

İstanbul, 2012

T. C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ İÇERİSİNDE
TÜRKİYE'DE GAZETECİLİK VE SANSÜR**

Yüksek Lisans Tezi

PINAR SEVGİNER

Danışman

YRD. DOÇ. DR. MURAT AKSER

İstanbul, 2012

ÖZET

MEDYA ve SİYASET İLİŞKİSİ İÇERİSİNDE TÜRKİYE'DE GAZETECİLİK ve SANSÜR

Pınar Sevginer

İletişim Bilimleri Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Murat Akser

Mart 2012

Bu çalışmada, çağdaş demokrasilerde medyaya atfedilen rol ve gazetecilik ideali ele alınırken, 1980 sonrası yapısal olarak dönüşüme uğrayan Türk medya sektöründeki değişimler ve bu değişimin gazeteci kimliğine yansımaları ortaya konmaktadır. Dönüşüme uğrayan medya yapısının tarihsel süreci anlatılırken, medya siyaset ilişkisinde yaşananların, gazetecilik mesleğine etkileri somut örneklerle aktarılmıştır. Araştırmanın özgün bölümünü mesleğin içinde yer almış, gazetecilik akademisyeni ve basın – yayın gazetecilerinden seçilmiş 10 kişiyle yapılan röportajlar oluşturmaktadır. Teorik söylemlerin pratikteki tespitine dair çıkarımlarda bulunmak üzere, katılımcıların mesleki düşünce ve deneyimlerini kapsayan, röportajlar yapılmıştır. Bu isimler, Ayşenur Arslan, Bekir Coşkun, Esra Arsan, Enver Aysever, Haluk Şahin, Kerimcan Kamal, Mine Kırıkkanat, Ragıp Duran, Umur Talu ve Yasemin Inceoğlu'dur.

Anahtar Kelimeler: *Medya, Siyaset, Gazetecilik İdeali, Patronaj.*

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN THE MEDIA and POLITICS IN TURKEY JOURNALISM and CENSORSHIP

Pınar Sevginer

M.A Program in Communication Studies

Advisor: Assist. Assoc. Murat Akser

March 2012

In this study, the role attributed to the media and the journalistic ideal of modern democracies are handled, as the evolving post-1980 structural changes in the Turkish media sector and the implications of this change in the identity of the journalist pointed out. Describe the historical process of evolving media structure, media events in relation to politics, the effects of the profession of journalism was transferred to concrete examples. Included in the original part of the research method, journalism, academics and the press - broadcast journalist, interviews with 10 people elected. Make inferences regarding the determination of the theoretical to the practical discourses of the participants, including professional thoughts and experiences, were interviewed. These names Ayşenur Arslan, Bekir Coşkun, Esra Arsan, Enver Aysever, Haluk Şahin, Kerimcan Kamal, Mine Kırıkkanat, Ragıp Duran, Umur Talu ve Yasemin İnceoğlu.

Key Words: *Media, Politics, Ideally of Journalism, Patronage.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET

1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	8
1.2.Araştırmanın Kapsamı	9
1.3.Bulgular	9-10
2. MEDYA SAHİPLİK YAPISI VE YAPISAL DÖNÜŞÜM	
2.1. Medya Sahiplik Yapısındaki Yapısal Dönüşüm	12
2.2.Türk Medya Yapısında “Gazeteci” Sahiplerden “Basın Dışı” Sahiplere Geçiş Dönemi	17
2.3. Türk Medyasında Mülkiyet Yapısı	23
3. GAZETECİ KİMLİĞİ VE GAZETECİLİĞİN ARKA PLANI	
3.1. Gazeteci Kimliğinin Tanımları ve Mesleğin İçindekilere Göre Gazetecilik Algısı.....	34
3.2. Patronaj Yapısının Gazeteci Kimliğine Yansımaları	38
3.3. Gazeteciliğin Arka Planında Yaşananlar	45
4. MEDYADA ÖZGÜRLÜK, SANSÜR VE ETİK İLKELER	
4.1. Basın Özgürlüğünün Ortaya Çıkışı ve Türk Medyasındaki Yeri	49
4.2. Gazetecilikte Sansür ve Oto sansür	57
4.3. Gazetecilikte Etik Kurallar ve Mesleki İlkeler	66
5. SONUÇ	72
EKLER	77
KAYNAKÇA	81

TEŞEKKÜRLER

“Medya ve Siyaset İlişkisi İçerisinde Türkiye’de Gazetecilik ve Sansür” adlı yüksek lisans tezimi tek başıma yazsam da bu çalışmanın ortaya çıkmasında yanımda olan değerli hocalarımlın, sevgili arkadaşlarımlın ve kıymetli ailemin katkısı çok büyüktür. Bu sebeple teşekkür etmeden geçemeyeceğim kişilerin burada adını anmak isterim.

Gazetecilik mesleğindeki temel ilkeleri kendisinden öğrendiğim değerli hocam Haluk Şahin başta olmak üzere, bugüne gelmemde payı olan tüm hocalarıma... Araştırma yapmak istediğim alanda özgürce çalışmamı destekleyen ve yazım sürecinde yol gösteren danışman hocam Murat Akser’e...

Araştırmama katılarak görüş ve deneyimlerini aktaran tüm gazeteci ve akademisyenlere...

Yürüdüğüm yolda moral kaynağım olan Levent Tilkat, Devrim Baykal ve Zeynep Ergen Pekmen’e...

Bu süreç içinde fikir teatisinde bulunduğum sevgili arkadaşlarım Esin Paça Cengiz ve Ceren Yançatarol’a...

Kadir Has Üniversitesi teknik destek birimi çalışanlarına...

Çalışmam süresince iyi dileklerde bulunan ve bu tezin ortaya çıkmasını benim kadar isteyen tüm arkadaşlarıma...

Beni ben yapan annem İnci Sevginer, her zaman yanımda olan anne yarım Jale Yüksel - Müjgan Yüksel ve sevgili dayım Feridun Yüksel’e hayattaki varoluş değerlerimi bana kattıkları için sonsuz teşekkürlerimle.

İstanbul, Mart 2012

1. GİRİŞ

Modern dünyada, bireylerin ve toplumun değer yargılarını şekillendiren en önemli kurumların başında kitlesel medya gelmektedir. Medya ritüelleri üzerine çalışan Nick Couldry (2005: 59), toplumlardaki sosyal dönüşümün medya sayesinde sağlandığını ve medyanın yapısına paralel olarak iyi ya da kötü sonuç verdiğini ileri sürer. Çağdaş yönetim biçimi olan demokrasilerde medya demokrasinin aracı olarak görülmektedir. Örneğin; Tocqueville medyayı, “özgürlüğün en demokratik formülü” olarak tanımlarken Mendes-France da “basın, modern demokrasinin belli başlı öğelerinden biridir” demiştir (aktaran Bülbül 2001: 2). Liberal demokrasi tezleri de medyaya büyük önem atfederken, bilginin geniş kitlelere medya araçları tarafından ulaştırılabildiğini ve ancak bu sayede bilgili toplumlar yaratılarak demokrasiye katkı sağlanacağını ortaya koymaktadır. Kitlesel medyasının eleştirel ve bilgilendirme işlevi olduğu öne sürülerek, kamuyu ilgilendiren konularda bilgi sahibi olunmasını sağlayacağı tespiti vardır. Bu saptamanın yanı sıra, siyasal iktidar ve toplumdaki güç odaklarını denetlemesiyle kamuoyunun oluşmasında katkı sağlayacağı da var sayılmaktadır. Sahip olunan bu güç günümüzde medyayı, yasama, yürütme ve yargıdan sonra gelen, *dördüncü kuvvet* olarak tanımlanmasına neden olmuştur.

Liberal - çoğulcu yaklaşımda medya dördüncü güç işlevini, kamuoyunun sesini gündeme taşıma ve siyasal iktidarı denetlemek işlevleriyle yerine getirmektedir. Başka bir anlatımla medyanın, liberal demokrasilerde gözetimci rolünü yerine getirdiği ve düşünce pazarı oluşturduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla medya demokratik sistemin sürmesinin ve vatandaşların sürece katılımının

“garantörü olmaktadır” (aktaran Özer 2008: 1). Medya ve demokrasi ilişkisi üzerine geliştirilen argümanlarında, medyanın varoluş alanında *düşünce* ve *ifade özgürlüğü* olduğu ele alınmaktadır. Demokrasinin medya ile ilgili pek çok tartışmanın odak noktasında olduğundan hareketle, medyanın demokrasinin korunmasıyla ilgili önem arz eden bir misyona sahip olduğu söylenebilmektedir.

Medya alanında çalışan akademisyenler ve gazeteciler medya, demokrasi ilişkisi üzerinden ortak paydada buluşan tespitler yaparak bu iki kavramın birbirinden bağımsız olarak düşünölmeyecek hale geldiğini ve gazetecilik mesleğinin de demokrasi için hayati önem taşıdığını ileri sürerler (Schudson: 2006 - Yılmaz: 2009). Kitleseel medya üzerine tarihsel boyutlu araştırmaları olan James Curran, liberal demokrasilerde medyanın önemini tartışırken kitleseel medya aracılığıyla demokrasiye katkı sağlanabileceğini savunur (aktaran Dahlgren 1991: 27). Curran (1997: 142) ayrıca enformasyon ve iletişim araçlarının demokratik rolünün, devleti gözetleyen bir kamu gözcüsü olarak hareket etmek olduğunu ileri sürmektedir.

Belsey ve Chadwick de (1998: 40-41) demokrasi için özgür gazeteciliğın gerekli bir koşul olduğunu ancak medyanın hükümet üzerinde bir gözlemci gibi çalıştığı takdirde bu işlevin yerine getirilebileceğini iddia ederler. Düşünörlere göre, medya ne derece büyük ve bağımsız güce sahip olursa olsun, hükümetin diğere unsurlarına göz kulak olan, onları denetleyen bir dördüncü zümre olarak çalışmalıdır. Bilgi sahibi ve eleştirel olabilen vatandaşlar için basının zorunlu bir koşul olması gerekmektedir. Basın, halkın akliselim yargılarda bulunabilmesi için gerekli meseleler hakkında bilgi ve haber sağlamaktadır. Aynı zamanda farklı fikirlerden haberdar olunmasını güvence altına alarak, bu konular üzerinde halkın fikir alışverişinde bulunabileceğı bir forum işlevi görmelidir. Öte yandan O’Neil da,

gazeteciliğin demokratik kurum olabilmesinin temelinde, doğruyu söylemek gibi bir değer bulunduğunu ileri sürer ve aslında piyasanın bu değer gerçekleşmesini engellediğini ortaya koymaktadır (aktaran Belsey ve Chadwick 1998: 10).

Gazeteci ve akademisyen Ahmet İnel ise, medya ve demokrasi ilişkisinin ikilemlerini yorumlamıştır:

Medya, demokrasi sorunsalı açısından anlamlı bir ikilem sunuyor bize. Bir yanda, iletişim ve bilgilendirme özgürlüğü demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri olduğu için, basın-yayın kuruluşları demokrasinin asli kurumları arasında yer alıyor, diğer yandan ise, güçlü bir tekelleşme eğilimini içinde barındırarak, bu özgürlüklerin kullanımının çarpıtılması, kısıtlanması ve iktidar ilişkilerine alet edilmesine aktif biçimde katkıda bulunuyorlar (aktaran Talu, 2000:8).

Siyaset bilimci Sadun Aren (1994: 263-264) medya ve demokrasi üzerine söylenen kavramsallaştırmalardan önce, demokrasini çerçevesini çizilmesi gerektiğini savunarak “[d]emokrasi, toplumsal yaşamdaki işlevi açısından, insanların çıkarlarını savunma, ya da aynı şeyin tersinden anlatımı olarak, uğradıkları haksızlıklara karşı savaşım vermek özgürlüğüdür. İşlevi bu olmayan bir demokrasinin insanlara lüzumu yoktur” tanımını getirmektedir. Bir diğer yandan da medyanın, toplumun öğrenme özgürlüğüne kanal olduğunu ileri sürerek, endüstri haline gelen medyadaki büyük sermaye egemenliğine vurgu yapmaktadır. Medyanın artık insanların düşüncelerini istenildiği gibi biçimlendirecek ve eylemlerini yönlendirecek bir güce ulaşmış olduğunu açıklarken “[k]endi çıkarlarını toplumun çıkarlarıymış gibi göstermek (=kabul ettirmek) ve böylece toplumu denetim altına

almak isteyen büyük sermaye çevrelerinin medyaya *egemen olmak* istemeleri doğaldır” ifadesini kullanmaktadır.

Demokratik teoride toplumun gazeteciye ihtiyacı olduğu savunulurken, bu sayede, gerçeklerin bilinmesi, yalanların içinden doğruların ayıklanması ve önemli konularda kapsamlı bilgilerin aktarılması sağlanacaktır. Bir toplumun demokratik gazeteciliğe en yakın medya sistemini nasıl oluşturabileceği sorunu, bağımsız bir toplumun karşısında durmaktadır. Vatandaşlar toplumsal yaşam ve politikalar hakkında bilgiyi bir bütün olarak medyadan öğrenir, fakat bu görev sadece gazeteciliğe emanet edilir (McChesney 2006: 65). Medyadaki 18. yüzyılda yaşanan belirgin gelişme, Aydınlanma Çağı ve felsefi düşünce biçiminin gelişimiyle doğrudan ve dolayısıyla karmaşık bir ilişki içerisindedir. Gazeteler gibi düzenli yayınlar ilk atılımı bu dönemde yapmıştır (Jeanneney, 2006: 38).

Tüm bu söylemlerin ışığında Jürgen Habermas’ın kamusal alan çıkarımına değinmek de faydalı olacaktır. Alman sosyolog, iletişimci ve felsefeci Habermas, 18. yüzyılda gazetenin ortaya çıkışını dünya tarihi bağlamında sergilemektedir. Gazete, o dönemde, kamusal alanın egemen kurumu olmuştur. Jürgen Habermas, 17. yüzyılın sonları ile 19. yüzyıl arasında yaşanan kamusal alan sürecinde basının önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca kuramcı, sosyal kuramın geniş boyutları çerçevesine basını yerleştirmek yoluyla bu geleneğe katkıda bulunmuştur. Habermas, kamusal alan çıkarımıyla demokratik basın kavramına çok sayıda eklemeler yapmıştır (aktaran Özer 2008: 14).

Gazetecilik alanı bu şekliyle, 19. yüzyılda, her şeyden önce haberler, tercihen de sansasyonel, ya da, daha iyisi, sansasyon taşıyıcı haberler sunan gazeteler ile çözümlenmeler ve “yorumlar” öneren ve “nesnelliğin” değerlerini yüksek sesle

olumlayarak birinci türdekilerden farklılığını göstermeye önem veren gazeteler arasındaki karşıtlık çevresinde oluşmuştur, iki mantık ile iki meşrulaştırma ilkesi arasındaki bir karşıtlığın alanıdır: içsel değerleri ya da ilkeleri en eksiksiz biçimde kabul edenlerin meslektaşlarca kabul görmesi ve girdilerin, okurların, izleyicilerin ya da seyircilerin sayısında, dolayısıyla satış rakamında ve parasal kârda somutlaşan, en büyük çoğunluk tarafından kabul edilmesi, bu ikinci durumda halk oyununun yaptırımı kaçınılmaz bir şekilde pazarın tefhim ettiği bir karar olmaktadır (Bourdieu 1997: 79). Yine aynı yüzyılda, gazeteler de kendilerini kamunun bekçisi, halk mahkemesi ve kamusal özgürlüğün koruyucusu ilan etmiştir (Ward 2004: 129). Böylelikle, bu dönem, gazetelerin kendilerini kamusal bir tartışmanın aktörü olarak gördükleri, kamusal işlevlerinin daha görünür hale geldiği, gazetecilerin daha belirgin normlar ve haber idealleri öne sürdükleri bir dönem olmuştur. Ancak yine aynı yüzyıl içinde gazeteler yavaş yavaş ticarileşmeye başlamıştır.

Gazetecilik açısından 19. yüzyılın en önemli göstergelerinden biri olarak, ciddi haberciliğe yönelmiş gazetelerin bulunmasına karşın, popüler gazeteciliğin gelişi ve yükselişe geçmesi kabul edilebilir. Bu gelişmeyi, taraflı olmayan bir bakış açısından sosyal dünyanın gerçekliğini haberleştirme yoluyla *kamu çıkarını* öne almaya adanmış bir gazetecilik anlayışının tarihsel anlamda başlangıcı olarak düşünmek de mümkündür (aktaran Özer 2008: 58). Stuart Allan'a göre (1999: 21), gazeteciliğin bir meslek olarak uygun biçimde inşa edilmesine bakmaksızın, diğer bazı alanlardaki gibi mesleki etik ve yöntemlerin özel kurallar haline dönüştürülmesi açısından 19. yüzyılın başları önem taşımaktadır. Gazeteci sözcüğü o dönemde geniş ölçekli kullanılmaya başlanmıştır.

19. yüzyıldan bu yana, süreç içerisinde değişen medya pratikleri iletişim bilimcilerin tartışma konusu olmaktadır. Örneğin Robert McChesney (2006: 65-66), medyanın zamanla büyük bir *ticarethane* haline gelerek sistemin açıkça *partizan* olarak kaldığını ileri sürer ve “[m]aliyetler düştükçe, nüfus arttıkça gelirlerin başlıca kaynağı olarak reklamcılık yaygınlaştıkça, daha büyük karlar üreten bir motor haline geldi” der. McChesney’e göre, medyada yaşanan yapısal dönüşümle sermaye ve iktidarlara bağımlı hale gelmiş ve bu ortam kaçınılmaz olarak gazetecilerin kendisini de dönüştürmüştür. Halkın içinde yaşayan, onun sorunlarına duyarlı, entelektüel, edebiyatla iç içe, sanata eğilimli ve idealist gazeteci tipi, artık geriye itilmiştir. Onun yerine artık grubun çıkarlarına bağlı, iktidarlar ve güç odaklarıyla bağlantılı, kendilerine bilgi ve çoğu yönlendirme amaçlı dosya servis edilen, toplumsal bir sorumluluk duymayan, mesleki dayanışma ruhundan uzak ve daha çok kişisel pazarlık yapan gazeteci tipi ise giderek medya ortamına hâkim olmaya başlamıştır (Yanardağ 2008: 19).

Bütcher, yapısal olarak dönüşüm geçiren medyayı şöyle tanımlar “[g]azeteler salt haber yayımlayan müesseseler olmaktan çıkıp kamuoyunun taşıyıcıları ve yönlendiricileri, parti politikasının mücadele araçları oldular” (aktaran Habermas 2005: 310). Tarihsel süreçteki yapısal değişimle birlikte medya ticarileşmiş ve bu ticarileşme sonucunda da ekonomik kaygılar ve baskılar gibi nedenlerle gazetecilik mesleki prensiplerinden uzaklaşır hale gelmiştir. Bu sebeple, hem medyanın genel yapısı açısından hem de gazetecilik mesleği açısından sorgulamalar yapılmaktadır. Kamusal bir görevi yerine getiren gazetecilerin, ticari, bağımlı ve baskıcı ortamda görevlerini hangi çerçevede yerine getirebildiği yapılan tartışmalar arasındadır.

Dünya ölçeğinde medya endüstrileri, 1960'lardan itibaren özellikle ABD'de ivme kazanan elektronik sektöründeki gelişmelerle bağlantılı yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve bir dizi neoliberal politikalarının işlerlik kazanması sonucu büyük bir pazar payını ele geçirirken, Türkiye'de de benzer bir durumla karşı karşıya kalınmıştır. Son yıllarda rekabetçi piyasa koşullarına başka türden bir derinlik kazandırma ya da yeni bir kılıf uydurma zorunluluğu, yayıncılık alanında kuralların kaldırılması (deregülasyon) olarak adlandırılan politikaları gündeme getirmiştir (Adaklı 2001: 157).

Türk mediasındaki tarihsel sürece bakıldığında, özellikle, 1980'lerden itibaren kamu hizmeti yayıncılığının karşısına ticari yayıncılık mantığının geçmiş olduğu görülmektedir. 1980'li yıllarda basının holdingleşmeye doğru eğilim göstermesiyle basın patronluğu gazeteci ailelerin elinden çıkarak, ticaretle uğraşan işadamlarının eline geçmeye başlamıştır. Böylece, basın sektörü kendisinin ticari bir zihniyetle, kâr amacı güden bir alan haline geldiğini özetlemek mümkündür. Bu yapısal değişimle birlikte, gazetecilik mesleğinin uygulanış zihniyeti de farklılık göstermiştir. Özellikle, 1980 sonrası dönemde Türk mediasında mevcut olan yapı tamamen değişerek, gazetecilik kimliğinde de ciddi değişimler yaşanmasına neden olduğu gözlenmektedir.

Medyadaki antropolojik yapının sınırlarını, siyasal gerçekler ve kurulan sosyal ilişkilerin belirlediğini ileri süren medya antropologları Mihani Coman ve Eric Rothenbuhler (2005: 10), tüm disiplinler arası kavramları kapsayan antropolojinin, medya alanı içinde ikilemlerle karşı karşıya olduğunu belirtirler. Bu tanımlardan da yola çıkılarak, holdingleşmeler ve medya patronlarının ticari sermayeye sahip olmasının yanı sıra siyasal iktidarla ilişkileri dolayısıyla teorik olarak

kavramsallaştırılan gazeteci kimliği ile pratik olarak gerçekleştirilen gazetecilik mesleği arasında ikilemler yaşandığı söylenebilir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Medya ve demokrasi ilişkisinden hareketle araştırma konusu belirlenen bu çalışmada, medya sahiplik yapısında yaşanan değişimle birlikte gerçekleşen tekelleşme ve holdingleşme süreci sonucundaki ticarileşme eğiliminin, gazetecilik pratiklerini ne yönde etkilediği ortaya konması amaçlanmıştır. Tarihsel olarak yaşanan bu yapısal dönüşüm sürecinde mesleğin içinde olan gazetecilerden, yaşadıkları deneyimleri aktarmaları istenmiş ve bugün gelinen mesleki koşullar görüşüne başvurulmuş gazeteci ve akademisyenlerin kişisel deneyimleri üzerinden ortaya konması hedeflenmiştir.

Bu minval doğrultusunda, özgün bölümün araştırmasında, derinlemesine röportaj tekniği kullanılmış ve cevaplar nitel veriler olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Çalışmanın, kütle gurubunu yaygın medya kuruluşlarında profesyonel olarak görev yapan yazılı ve görsel basın gazetecileri ile birlikte gazetecilik akademisyenleri oluşturmaktadır. Çalışmanın odak noktasını ise, gazetecilik sosyalizasyonu oluşturmaktadır. Yapılan röportajlar sonucunda, gazetecilerin gözünden, gazetecilik pratikleri incelenmiştir. Teknik yöntemde de, yüz yüze görüşmeler yapılarak, katılımcıların ses kaydı alınmıştır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın literatür bölümünde medya sektöründe ve gazetecilik mesleğinde yaşanan tarihsel süreç ele alınarak incelenmiştir. Basın ve yayın gazetecilerin yanı sıra gazetecilik akademisyenlerinin de deneyimlerini aktardıkları röportajlarda ise, medya sektöründe yaşadıkları deneyimler ve sektör değerlendirmeleri ile ne denli özgür çalıştıkları ve yaşadıkları sansür süreçleri üzerinde durulmuştur. Bu sayede mesleki pratikleri, gazetecilik üzerine algı ve gözlemleri öğrenilmiş olup; röportaj deşifreleri tez içeriğine aktarılmıştır. Araştırma sırasında görüşüne başvuru alan isimler, Ayşenur Arslan, Bekir Coşkun, Esra Arsan, Enver Aysever Haluk Şahin, Kerimcan Kamal, Mine Kırıkkanat, Ragıp Duran, Umur Talu ve Yasemin İnceoğlu'dur.

1.3. Bulgular

Röportaj yapılan kişilerle, özet bölümünde sunulan amaca uygun olarak, sorular yöneltilmiş; bu sorular aracılığıyla da gazetecilik teorilerinin pratik uygulamaları anlaşılmaya çalışılmış, elde edilen verilerle de araştırmanın başlıklarını şekillendirilmiştir. Bu çerçevede, röportaj yapılan 10 gazetecinin mesleki pratikliğinde ne tür değerler, norm ve inançlara sahip olduklarını öte yandan da çalıştıkları medya kurumlarında karşılaştıkları mesleki dinamiklerin işlerini nasıl etkilediği ortaya çıkarılmıştır.

Soruların çerçevesini, medyaya ilk adımları, mesleğe başladıklarındaki beklentileriyle karşılaştıkları gerçekliğin ne kadar örtüştüğü, ne kadar özgür hissederek çalıştıkları, haberlerine ya da yazılarına müdahalenin gelip gelmediği, sansür konusunda yaşadıkları örnekler, sansüre uğradıklarındaki tavırları, işten kovulma ya da tasfiye süreçleri, oto sansür konusundaki görüşleri, medya sektörü değerlendirmeleri ve gazetecilik mesleği hakkındaki genel görüşleri, belirlemiştir.

Yapılan literatür araştırması ve röportaj kapsamında fikirleri alınan gazetecilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda, Türkiye’de bugün yapılan gazetecilik iki kategoride değerlendirilebilmektedir. Birinci kategoride yer alanlar, patronun siyasi ve ticari ilişkilerindeki çıkarlarını gözeterek mesleklerini icra edenler, ikinci kategoride yer alanlar ise, idealist duygularla mesleki ilkeler doğrultusunda halkın haber alma ve gerçekleri öğrenmesi için gazetecilik yapanlar olarak saptanmıştır. İlk kategoride yer alanlar, ideal olarak belirlenmiş mesleki prensiplerden uzaklaşmakta ve gazetecilik mesleğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. İkinci kategoride yer alanlar ise, günümüzün medya ortamında çalışmakta zorlanmakta ve bu bağlamda direnemeyenlerin de meslekten uzaklaştığı / uzaklaştırıldığı gözlemlenmektedir. Mesleğe ideallerle başlayan gazetecilerin karşılaştıkları gerçeklik sonucunda uyum sağladıkları, uyum sağlayamayanların ise mesleği bıraktıkları görülmekte, pek çok gazetecinin de düş kırıklığı yaşadığı fikri açığa çıkmaktadır.

Giriş bölümünde medya ve demokrasi ilişkisi üzerine kurulan argümanlar aktarılmış olup, günümüz medya sektöründe bu argümanlarda yaşanan ikilemler ifade edilmiştir. Tekelleşen ve ticarileşen patronaj yapısında, medyanın işlevlerini ne

denli yerine getirip getiremeyeceği ve gazeteci kimliğinde yaşanan değişimler, daha ayrıntılı olarak ilerleyen bölümlerde tartişılacaktır.

Tüm bu tartişmalardan hareketle, günümüz Türk medya sektöründe gazetecilik idealinin ne derece gerekleştirilebildiğinin sorusu, araştırmanın çıkış noktası olarak belirlenmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise, medya sahiplik yapısındaki dönüşüm, Türk medyasında geleneksel yapıdan basın dışı sahiplik olgusuna geçiş döneminin tarihsel süreciyle birlikte Türk medyasındaki mülkiyet yapısı irdelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA SAHİPLİK YAPISI ve YAPISAL DÖNÜŞÜM

2.1. Medya Sahiplik Yapısındaki Yapısal Dönüşüm

Son yıllarda yapılan araştırmalar, çağdaş toplumlarda medya mülkiyetinin birkaç elde artan oranda yoğunlaştığını, medya kurumlarının, farklı sektörlerde faaliyet gösteren, finansal ve endüstriyel sermaye alanındaki holdinglere bağlandığını göstermektedir.

Mülkiyet ve kontrol yapısındaki bu dönüşüm, haber içeriklerinde medya kurumlarının ait oldukları dev kartellerin görüş, amaç ve çıkarlarının yer almasına yol açmaktadır. Hatta bazı durumlarda kardeş şirketler kendi çıkarlarını dolaylı bile olsa eleştirilmesine engel olmak için haber içeriklerine doğrudan müdahale etmişlerdir. Medya sahipleri her zaman, sahip oldukları gazetelerin, radyo ve televizyonların genel yayın politikasını ve kültürel duruşunu belirleyerek haber içeriklerini biçimlendirme potansiyeline sahiptirler. Bu meşruiyet, medya sahiplerine haber içerikleri üzerinde etkili olmaları için önemli bir dayanak sağlayabilmektedir (aktaran Toruk 2007:84). Günümüzde, medya sahiplerinin sektör dışındaki alanlarda da faaliyet gösteren iş adamları haline gelmesi, medya patronlarının sahip oldukları kitle iletişim araçlarını başka alanlardaki ekonomik ve iş çıkarlarını korumak ve geliştirmek için kullandıkları araçlar haline getirmektedir.

İbrahim Toruk (2007: 72-74-75) tüm dünyada sahiplik yapısının basın işleyişinde önemli bir faktör olduğu ve bu gücün gazete sahipleri tarafından çoğu

zaman kendi menfaatleri doğrultusunda kullandıklarını ileri sürmektedir. Toruk, medya sahiplerinin haber içeriğindeki etkisini uluslar arası bir sorun olarak değerlendirirken, Batı'da pek çok gazetenin sahiplik yapısından kaynaklanan çeşitli problemlerle karşı karşıya kaldığını belirtir. Gazeteci, yazar ve akademisyen Atilla Özsever (2004: 150) de, medyanın sahiplik yapısındaki değişimin sonucunda, yeni bir yönetim ve yönetici modelinin geliştirilmiş olduğu ifade eder. Özsever'in anlatımına göre, basının üst düzey yöneticileri, yayın yönetmenleri, basın kuruluşlarından meydana getirilen icra kurullarında görev almaya başlamış, yayınların işletme yönetimleri tarafından belirlenen pazar stratejisine göre yürütülmesini sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Gazetecilik kimliğini terk eden bu yeni tip üst düzey yöneticiler ülkedeki büyük sermaye kuruluşlarının derneklerine üye olmaya başlamıştır.

Geleneksel sahiplik yapısı, yerini yeni sahiplik yapısına bıraktığından beri hemen hemen her gazeteci bu dönüşümün olumsuz sonuçlarından yakınmaktadır. Yeni sahiplik yapısının hem aşırı ticarileşme biçiminde bütün iletişim sürecini, hem de birey olarak gazetecileri etkilediği görülüyor. Yeni yapı, iletişim sürecinde bir kirlenmeye yol açarken, aynı zamanda gazeteciyi de mesleğin olmazsa olmaz ilkelerinden sapmaya yönelttiği çok sayıda gazetecinin ifade ettiği bir durum olarak karşımıza çıkıyor (Tılıç 1998: 245-246).

Örneğin, 1990-2010 yılları arasında, Hürriyet Gazetesi'nin genel yayın yönetmenliğini yapan gazeteci Ertuğrul Özkök'ün gazeteci Emin Çölaşan (2008) ile arasında geçen konuşma kamuoyuna aktarılmıştır.

Ben cambazım cambaz. Cambazlık yapıyorum. Benim zamanımın yüzde 20'si gazetecilikle yüzde 80'i cambazlıkla geçiyor. Karşımda patronum,

kızları ve damadı var. Hangisine dert anlatacağımı şaşırıyorum. Yediğim fırçanın haddi var hesabı yok. Sen de takıntılardan arınacak ve dediğimiz gibi yazacaksın.

Benzer başka bir örnek de, 1995 yılında Sabah Gazetesi'nin genel yayın yönetmenliğini yapan Zafer Mutlu'nun sözleriyle karşımıza çıkmaktadır. Mutlu, “[s]abah gazetesi para kazanmak için vardır. Sabah gazetesi, Türk halkını aydınlatmak için var değildir. Piyasaya sahte manşet, sahte sayfalarla çıktık. Biz önümüze gelenle oynarız. Bu iş bir oyundur” demiştir (aktaran Tılıç 1998: 241). Ayrıca Zafer Mutlu'nun “[o]n veriyorsam, on beş almak için varım. Kim bunun aksini söylüyorsa yalan. Ahlak, nizam, demokrasi palavra. Sabah amme menfaati yapmıyor, bu işi para kazanmak için yapıyor” açıklaması da gazete manşetlerine taşınmıştır (Atin).

Bu açıklamalar değerlendirildiğinde, medya mülkiyetine göre geliştirilen yönetim yapısında, gazeteciliğin ideal tanımlamalardan uzaklaşmakta olduğu, mesleğin patronaj yapısındaki çıkarlara göre kullanıldığı açığa çıkmaktadır. Bir kısım gazete yöneticisi tarafından yapılan ifadeler, medya sektöründe ticari ve siyasi kaygıların ön planda tutulduğu, toplumsal sorumluluktan uzak bir gazetecilik anlayışının benimsendiği sonucunu ortaya koymaktadır. Yukarıda aktarılan söylemler, kimi gazetecilerin, gazeteciliğin mesleki ilkelerine göre değil patronun finansal ve siyasal çıkarlarına göre hareket ettikleri savını desteklemektedir.

Gazeteci Selçuk Altan (1994: 256) “kâr”ı ön planda tutularak yapılan gazetecilik faaliyetlerini tüm evrensel değerleri ve genel kabul görmüş yayıncılık ilkelerini ayaklar altına almak olarak yorumlamaktadır. Türk medyasında yozlaşma yaşandığını savunan gazeteci Emin Çölaşan ise (1994: 272-273) “[b]izim medyamız

medya olmaktan çıkmış, bir çıkar çarkına dönüşmüş. Tekelleşmiş. İstedğini parlatıyor, istediğini batırıyor. Parlatırken ve batırırken, arkasında hep çıkar hesapları var” ifadesini kullanmaktadır.

Gazeteci, yazar Mine Kırıkkanat ise Türk medya sektörü içerisinde gazetecilik faaliyetlerinin ötesinde üne kavuşan ve kadrosal anlamda da diğer gazetecilerden çok daha yüksek maaşlarla meslekte yer alan yayın yönetmenleri hakkındaki değerlendirmesinde “[g]enel yayın yönetmeni olacak kapasitedeki insanlara artık bu görevi vermiyorlar. Yönetebilecekleri küçük neferleri yapıyorlar. Patronla ve patronun çıkar ilişkileri, hükümetle arada arabuluculuk görevi üstlenen adamlar onlar” ifadesini kullanmıştır (Kırıkkanat 2012).

Gazeteci ve televizyon programcısı Merdan Yanardağ (2008: 76) medyada, özellikle gazeteciler ile gazete sahibi arasındaki ilişkilerin tanımlanması ve etik kurallara bağlanması gerektiğini belirterek gazetecilik mesleğinin pratikliğinde yaşanan değişimi değerlendirerek gazeteciliğin sendikasılaşma sonucunda patronun çıkarlarına göre yapılırdığına vurgu yapmış ve “[ö]rgütlenmeden ve dayanışmadan yoksun gazeteciler istenileni yapmaya veya gazetenin basit ticari çıkarları doğrultusunda ya da sektör dışı faaliyetlerinin ihtiyaçları paralelinde yazmaya ve haber yapmaya başladılar” ifadesini kullanmıştır. Gazeteci Müyesser Yıldız da (Yıldız 2011) Türkiye’deki gazeteci tutuklamalarının sendikasılaşma sonucunda meydana geldiğini de ifade ederek “Türk basını aslında sendikasılaşma hareketine maruz kaldığından beri tutuklu. Bugün bizlerin hapisanelerde tutulması o sürecin somut sonucu” demektedir. Akademisyen Yasemin İnceoğlu ise Türk mediasındaki sendikasılaşma sürecinde medya patronu Aydın Doğan’ın kabahatli olduğunu ifade ederek “Doğan, Karacanlar’dan Milliyet

Gazetesi'ni 1979'da satın aldığında ilk yaptığı iş sendikasılaşmaydı" ifadesini kullanmıştır (İnceoğlu 2012).

Gazeteci, yazar ve akademisyenlerin görüşlerine göre, Türk medyasının en büyük sorunlarından birinin *sendikasılaşma* sorunu olduğu ortaya çıkmaktadır. Sendikaya bağlı olmadan çalışan gazetecilerin maddi ve manevi haklarını savunmaları konusunda güçlükler yaşadıkları açıktır. Türkiye'de, gazetecilik mesleğindeki sendikasılaştırma sürecinde en büyük rolün medya patronları tarafında olduğu belirtilmektedir. Medyadaki mülkiyet sahiplerinin, gazetecilik kimliğine verdiği zararlar konusu, mesleğin içinde var olan kişilerin çeşitli açıklamaları üzerinden karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin, Pierre Bourdieu (1997: 80) gazetecilik alanında, müşterinin doğrudan, ya da izlenme-oranının dolaylı yaptırımı aracılığıyla, sürekli bir şekilde pazarın kararlarının sınamasına tabi olduğunu da ileri sürerek ilkesel değerlere işaret eder ve gazetecilerin bağımlı oldukları organdaki yüksek makamların kıstaslarını benimsemeye yakın olduklarını ifade eder. McChesney (2006: 91) ise, medyanın yapısal olarak geçirdiği dönüşüm sürecinde yaşananları "[g]enel piyasa baskısıyla birlikte medya sahiplik düzenlemelerinin gevşemesi, medyada ilkesizlik ve büyük holdinglerin oluşmasını sağladı" ifadesiyle açıklayarak 21. yüzyıl medya sistemindeki, ticari kaygıların mesleğe yön verdiğini belirtir.

Çalışmanın bu aşamasına kadar olan incelemede, günümüzde, medya mülkiyetinin farklı sektörlerde faaliyet gösteren kartellerin, medyada da holdingler oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Verilen örneklerle, tanımlamalardaki gazetecilik idealinin zıttı uygulamalar ele alınmış ve konu üzerine meslek profesyonelleri tarafından yapılan yorumlar da aktarılmıştır. Medya patronları, sahip oldukları kitle

iletişim araçlarını finansal ve siyasal çıkarları doğrultusunda kullanırken gazetecilik mesleğinde de etik sorunlar yaşanmaktadır. Patronaj yapısına göre şekillenen yönetici modellerinin, pazar stratejilerine göre hareket etmeye başladığını açıklamalarıyla birlikte konu daha somut hal almaktadır. Bu şekliyle, gazeteci kimliğinden uzaklaşmaya başlandığı açıktır. Öte yandan, mesleğini gazetecilik idealleri doğrultusunda yapan gazetecilerin de bu durumdan etkilendiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, medyada hızla ilerleyen ticari yapı ve onunla birlikte gelen tekelleşme, gazetecilikteki mesleki ilkelerden taviz verildiğini karşımıza çıkartmaktadır.

2.2. Türk Medya Yapısında “Gazeteci” Sahiplerden “Basın Dışı” Sahiplere Geçiş Dönemi

Tüm dünya ülkelerinde hâkim olmaya başlayan kapitalist düzenden etkilenen Türk medyası da, 1980’lerde ülkedeki siyasal ve toplumsal değişimlerle yaşanan süreçte yapısal bir dönüşüme uğramıştır. 1980’li yıllardan itibaren medya alanındaki dönüşüme neden olan gelişmelerden biri de geleneksel medya sahipliğini yerini yeni sahiplik yapısına bırakması, yani basın dışı sahiplerin sektöre girmesiyle oluşmuştur. Tarihsel sürece bakıldığında, 1948 yılına kadar, gazete patronlarının gazetecilik kökenli kişilerden oluştuğu görülmektedir. Cumhuriyet döneminin başlarından İkinci Dünya Savaşı sonlarına kadarki döneme bakıldığında ise patron gazeteci geleneğinin

sürdürülmüş olduğu görülmektedir. Babıâli'deki yeni dönem olarak adlandırılan süreç ise 1948-1950 yılları arasında başlamıştır.

Hıfzı Topuz, 1948 yılında Safa Kılıçoğlu adlı işadammının Yeni Sabah'ı satın almasına kadar Türk basınında gazeteci olmayan gazete patronuna rastlanmadığını belirtmektedir. Gazetecilik, esas itibarıyla 1940'ların sonlarından itibaren sektör dışındaki kapitalistlerin ilgi alanına girmeye başlamış, teknolojik yenilikler, etkili kalemlerin transferi, reklam ve lotarya gibi satış arttırıcı çabalarla yeni bir kurumsallaşmanın ilk adımları atılmıştır. Sahipleri Babıâli'ye dışarıdan giren bu gazetecilerin süreksizliğinde, gazeteci olan patronların mesleği sürdürmekteki ısrarları kadar, dönemin özellikleri de etkili olmuştur. Nitekim gazeteci sahipleri olan Hürriyet ve Milliyet'in 1970'lerden itibaren sahiplik yapılarının değişmesi, yine dönemin özellikleriyle ilgilidir. Burjuvazinin davranış kalıplarında 70'lerin sonlarında gözlenmeye başlanan eğilimlerin ilk örnekleri ise esas olarak 40'lı yılların sonlarında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde meslekten olmayan ve genellikle ticaret burjuvazisine mensup kimseler, gazete satın alma eğilimine girmişlerdir. Ancak bu eğilim, 1970'lerle karşılaştırıldığında farklı karakterler arz etmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar basın alanında gazeteci patron geleneği devam etmiş, siyasal yaşamda tek parti iktidarının sarsılmaya başladığı 40'lı yılların sonlarından itibaren basında da bir hareketlenme, canlanma gözlenmiştir. Bu döneme kadar, geleneği sürdüren gazete sahipleri Yunus Nadi Abaloğlu (Cumhuriyet), Necmettin Sadak (Akşam), Zekeriya ve Sabiha Sertel (Tan), Ahmet Emin Yalman (Vatan), Ali Naci Karacan (Milliyet), Cihat Baban ve Ziyat Ebüzziya (Tasvir), Hakkı Tarık ve Asım Us (Vakit), Cemalettin Saraçoğlu (Yeni Sabah), Selim Ragıp Emeç (Son Posta), Ertem İzzet Benice (Son Telgraf),

Faruk Gürtunca (Hergün), Őevket Bilgin (Yeni Asır), Sedat Simavi (Hürriyet) ve Falih Rıfka Atay'dır (Dünya) (Adaklı, 2006: 132-133-135).

İbrahim Toruk (2007: 75) Türkiye'deki sermaye sahiplerinin yatırım anlamında basınla ciddi olarak ilgilenmelerinin 1960'lı yıllarda başladığını; tüccar Safa Kılıçoğlu'nun Yeni Sabah'ı, armatr Malik Yolaç'ın ise Akşam gazetesini satın almasıyla da Türk medya mülkiyetinde yaşanan değişim sürecinin başladığını belirtir. Toruk ayrıca, Simavi kardeŐlerin yayın grubu olan Hürriyet-Günaydın'ın da bu süreçte holdingleşmeye adım attığının altını çizer.

Orhan Koloğlu (1999:75), basın kurumlarının 1980'lı yıllardan itibaren ticari nitelikli yapıların yan kuruluşları haline dönüşmüş olduğuna vurgu yapmaktadır. Koloğlu Türk medya sahiplik yapısının analizinde, büyük holdinglerin yatırım ve retim Şirketlerinin iŐlerinin yürümesine yardımcı olmak amacıyla kendi gazete-radyo-televizyonlarını kurmaya, kendi pazarlama, dağıtma ve reklam iŐletmelerinde tekelleŐmeler oluşturmaya giriŐtiklerini anlatır.

1980'li yıllardan itibaren Türkiye kapitalizminin yeni stratejik tercihleriyle paralel biçimde basın endüstrisi, radyo, televizyon, internet gibi farklı kanallarla ve basın dışı sektörlerle bütünleşerek yapısal bir dönüşüm içine girmiŐtir. Söz konusu dönüşümün esaslı sonuçlarından biri, basın sektöründe küçük ölçekli giriŐimlerin kısa zamanda ömürlerini tüketmeleri ya da daha büyük yapılara katılımlarıyla birlikte yerlerini büyük sermaye gruplarının egemenliğine bırakmaları, buna bağlı olarak, kontrol kalıplarında da belirgin bir farklılaşmanın meydana gelmesidir. Basın, geleneksel işlevlerini neredeyse tamamen yitirerek devlet ve sermayeden göreli özerkliğine yitirmiŐtir. Basın dışında da yatırımları olan büyük basın grupları, 1980'li yıllardan itibaren basın dışından sektöre girenlerle yarıŐa devam etmiş, ancak 1990'lı

yılların ortalarında artık meslekten gazeteci patronların sektördeki hâkimiyetleri ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Bu atılımın en önemli aşamalarından biri, radyo ve televizyon yayıncılığı alanındaki kamu tekelinin fiili olarak yıkılmasıdır. 1990'lı yılların gelişyle basın sektöründe duyulmaya başlayan güçlü sermaye ihtiyaçlarıyla birlikte klasik gazeteci-patron tipinin yerini meslekten anlamayan yatırım ve prestij amacıyla bu sektöre sermaye aktaran iş adamlarının almasının öncü işaretleri 1980'lerde ortaya çıkmaya başlamıştır (Toruk 2007: 76).

Akademisyen gazeteci Doğan Tılıç geleneksel medya sahipliği ile gazetecilik kökeninden gelmeyen mülkiyet yapısını karşılaştırmalı olarak yorumlarken, geleneksel medya sahiplerinin, çoğunlukla aileden gazeteci ve ailenin gazetesinde yıllarca çalıştıktan sonra gazetenin sahibi ve yöneticisi olmuş kişiler olduğunu söyler. Yeni medya sahiplerinin ise sektöre yabancı olan ve gazetecilikte geçmişte hiçbir ilişkisi olmamış, sermaye birikimini başka alanlarda sağlamış zenginler olduğunu belirtir. Tılıç yeni sahiplerinin medyaya giriş amaçlarını kişisel siyasi ve ekonomik çıkarlar için olduğunu vurgularken, bu ifadesini “daha da güçlenmek ve şirketlerinin önünde bütün kapıların açılmasını sağlayabilmek” olarak açıklar (aktaran Adaklı, 2001: 154). Türk medya yapısı üzerinde araştırmaları olan gazeteci ve akademisyenler Türk medyasındaki yeni sahiplik düzeninde yetersiz sermayeyle büyük işlere kalkışan, dev sanayi kuruluşlarına hükmetmeye çalışan, bunu yapabilmek için de sürekli iktidarla ilişkilerini kontrol etmeye çabalayan grupların baskın olduğunu belirterek; işadamlarının medyaya yatırım yapmasındaki amaçları arasında prestijin yanında, medya aracılığıyla diğer şirketlerinin tanıtımını ve reklamını daha ucuza yapmak, holding menfaatlerini savunabilmek ve her yıl daha

büyüyen reklam pastasından pay almak olduğunu ifade ederler (Hacı 2007 – Toruk 2007).

Türk medyasında yaşanan yapısal dönüşümün içinde yer almış olan akademisyen ve gazeteci Haluk Şahin 1970’li yıllarda, gazetecilik kökeninden gelen patronların gazeteden anladıklarını, gazetecilerin patronlarıyla haber üzerine konuşabildiklerini anlattığı dönemi “bugünün ölçülerine göre masum kuruluşlardı” diyerek yorumladı (Şahin 2012):

1980’lerden sonra bozulma başladı, 1990’larda çok ciddi bir çürümeyle karşı karşıya kaldık. Gazetecilikten gelen patronlar tasfiye edildi ve onların yerine başka alanlarda kazanılmış olan sermaye büyük çapta Babiâli’ye girdi.

Dramatik niteliksel dönüşüm 1990’lı yıllarda gerçekleşirken oyun çok farklı, tamamen farklı, bir oyuna dönüştü. Çok daha büyük ve çok daha kirli bir oyuna dönüştü.

1992-1994 yılları arasında, Milliyet Gazetesi’nde genel yayın yönetmenliği yapmış olan HaberTürk Gazetesi köşe yazarı Umut Talu, o dönemki patronu Aydın Doğan’ın Hürriyet Gazetesi ile birlikte Dışbank’ı alarak büyüme kaydetmesini “Hürriyet’in Bizans hali Aydın Doğan’ı da etkiledi, kültür değişmeye başladı, biranda hacim büyüdü, o anda Aydın Doğan iktidarla barışık olmak istedi” sözleriyle yorumladı. Talu ayrıca, “Başbakana gitmem, başbakanın uçağına binmem, başbakanın ailesiyle konuşmam” tavrından ötürü gazete patronunun kendisinden rahatsızlık duyduğunu ve bu sebeple kriz anları da yaşadıklarını ifade etti. O dönemdeki istifa sürecini anlatan Umur Talu, yaptığı haberler üzerine gelen siyasi baskının “Tansu Çiller’in kocası, bu adamı kov diye, her gün üç defa arıyormuş Aydın Doğan’ı ama kovmadı” sözleriyle aktardı (Talu 2012):

Aydın Doğan beni taşımak istemiyordu; çünkü artık o kadar muhalefet istemiyordu. Bunun arkasında şöyle bir atmosfer var, birincisi o da bıkmıştı benden, ikincisi de iktidar baskı yapıyordu. Bunları bana hiç söylemedi, ama bunu hissedersiniz bir cümle yeterlidir. Nedir o cümle, “bu gazetenin sahibi Aydın Doğan mı? Umur Talu mu?” dediğinde bir patron, anlarsınız ki iş bitme noktasına gelmiş.

Tradisyonel gazetecilikteki dönüşüm sürecini yaşayarak, gazetecilik mesleğini bırakan ve akademisyenliğe geçiş yapan Esra Arsan da dönemi ve deneyimlerini aktarırken “haberle çok hükümet kurma, hükümet devirme üzerine ideolojik yanlılığın çok net gözlendiği bir dönemdi, ticarileşme çok ağırlaşmıştı. Rahatsız edici olmaya başladığı zamanda meslekten koştum” diyerek bu süreçte yaşadıklarını anlattı (Arsan 2011):

Kirlenmenin hızlı bir şekilde başladığı, haber içeriklerinin satılmaya başlandığı, yani gazeteciliğin artık haber vermekten çok kâr etmek, reyting almak, tiraj almak üzerine kurgulandığı süreçti. Televizyon kanallarının da içine girdiği zamanlardı. Nitekim ben de çok dayanamadım, benim gibi idealist birçok kişi mesleği bıraktı o dönemde.

Yukarıda Türk medya yapısı ele alınarak, gazeteci sahiplerden basın dışı sahipliğe geçiş dönemi tarihsel bağlamda aktarılıp, bu süreçte yaşanan değişimler ortaya konmuştur. Kariyerinde, bu dönüşüm dönemini yaşayan gazetecilerin görüşlerine ve deneyimlerine yer verilmesiyle de görünen zamanda 1950’lerden itibaren geleneksel medya patronluğu yapısının yerini işadami kimliğindeki sermaye sahiplerinin alması ve bu sürecin 1980’li yıllardan itibaren ivme kazanarak

ilerlemesi, 1990'lı yıllarda değişimin olumsuz sonuçlarının belirgin hale geldiği açığa çıkmaktadır. Politik ve ekonomik bağları olan yeni medya sahipliği de gazetecilik pratikliğinde kendini mesleki deformasyon olarak göstermekte, bu yozlaşmaya karşı direnen gazetecilerin ise mesleğinden kovulması ya da sektörden uzaklaşması gerçeğliği ortaya çıkmaktadır. İkinci bölümün ikinci kısmında araştırılan Türk medyasındaki değişim döneminden hareketle bir sonraki bölümde, Türk medya mülkiyeti yapısı ele alınacaktır. Bu bağlamda, en yaygın kitle iletişim araçlarından olan ulusal gazete sahipliği ve ulusal televizyon sahiplikleri üzerinden analizler yapılacaktır.

2.3. Türk Medyasında Mülkiyet Yapısı

Türkiye'de de diğer dünya ülkelerinde de olduğu gibi kitlesel medya, medya gruplarının bir işletmesi haline gelmiştir. Bu durumda, ticari işletmelerin medya sahipliği yönündeki atılımları büyük medya kuruluşları olma yolunda hızla ilerlemelerine sebep olmuştur. 2000'li yıllarla birlikte ise medyada holdingleşme yönünde eğilimin artmaya başlaması, günümüzde büyük bir endüstri olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern dünya medyasının en önemli sorunlarından birinin ticari tekelleşme olduğu görülmektedir. Farklı sektörlere yatırım yapan sermaye sahipliğinin siyasi iktidarla olan ilişkileri de yayın politikalarını belirlemektedir.

ABD'de 1880'lerden başlayan ve tüm dünyaya yayılan medya sektöründeki tekelleşme daha çok ticari bir nitelik taşımaktadır. Sektördeki tekelleşme, şirketi satın alma, şirketlerde hisselerin çoğunluğunu alarak denetim kurma, şirketler arasında yapılan anlaşmalar ve birleşmeler yoluyla gerçekleşmektedir (Tokgöz 2000:

25). Türkiye’de ise televizyon ve radyo yayıncılığı da 1990 yılına kadar devlet tekelinde bulunduktan sonra özel girişimcilerin devreye girmesiyle birlikte devlet tekelini kırabilmiştir (aktaran Bektaş 2007: 96). Ülkemizdeki bir grup yazılı basının %40’ını elinde tutarken, dört farklı grubun tiraj payı %80’lere yükseltmiştir. Televizyonda da yine bu gruplara ait kanalların izlenme oranında en yüksek payları aldıklarını görülmektedir (Toruk 2007: 88).

1989 yılında Uzan Grubu’nun, Başbakanın oğlu Ahmet Özal’la birlikte Almanya üzerinden televizyon yayınlarına başlaması, basın piyasasının yerini medya piyasasının alacağına işaretini vermiştir. Basın alanında güçlü olan sermaye grupları, 1990’lı yıllarda birer birer radyo – televizyon yayıncılığı alanına da girmiş ve artık ‘medya’ sektörü olarak anılmaya başlanan bu alanda, bankacılık ve finanstan pazarlamacılığa, enerji dağıtımından inşaatla kadar pek çok farklı girişim alanının bütünleştiği dev holdingler hâkim olmuştur (Adaklı 2006: 136-137). Türkiye’de 90’lı yıllara kadar basın denilince akla gazeteler, dergiler ve onun sahipleri gelirdi. Bundan 100 hatta 50 yıl önce çok az bir sermaye ile gazeteciler ve küçük müteşebbisler bir gazete sahibi olabilirdi. İlerleyen yıllarda sektörde yaşanan büyük gelişmeler, okurların çeşitlenen beklentileri, artan eleman ihtiyacı ve sermaye yapısındaki artış nedeniyle geçmişteki gibi bir gazete yönetimi imkânsız hale gelmiştir. Son 20 yılda ise gerek dünya gerekse ülkemiz sermaye yapısında büyük değişimler meydana gelmiş, bunun sonucunda da basın sektöründe faaliyet göstermek gazeteci patronların üstesinden gelemeyeceği bir sermayesel büyüklüğe ulaşmıştır (Toruk 2007: 72)

Bektaş (2007: 91) Türkiye’deki medya sektörünün yatay, dikey ve çapraz birleşmelerle büyüyen tekel grupların hâkimiyeti altında olduğunu anlatırken, bu

tekelleşme eğilimlerinin 1980’den itibaren geçilen liberal sistem sermaye gruplarının medya sektörüne ilgi duymalarıyla gerçekleştiğini belirtir. Yazar ayrıca, liberal pazarın oluşturduğu rekabet ortamı sermaye gruplarının medyaya yaptıkları yatırımlarla sürekli büyümelerine, küçük medya kuruluşlarının ise bu büyük yatırımlar karşısında tutunamayarak sektörden silinmelerine ya da büyük grupların kontrolü altına girmelerine yol açtığını vurgulamaktadır.

Türkiye’de medya söz sahibi olan birkaç büyük grubun alanının hemen hemen bütün alt sektörlerinde yatırımları bulunmaktadır. Bu grupların gazete yayıncılığı, haber ajansı hizmetleri, kitap ve dergi yayıncılığı, dağıtıcılık, reklam- ilan dağıtıcılığı, televizyon yayıncılığı, radyo yayıncılığı, televizyon yapımcılığı gibi alanlarda ticari girişimleri mevcuttur. Öte yandan bu grupların medya dışında bankacılık ve finans, pazarlama, otomotiv, turizm, sağlık, sigorta, inşaat, çimento, Telekom, enerji, futbol, ev aletleri, yiyecek, içecek gibi birçok sektörde de girişimleri ve etkinlikleri söz konusudur. Devletin yasal düzenlemeleri getirdiği ya da bu konuda gevşek davrandığı, rekabetin kıran kırana olduğu yayıncılık alanını ekonomik anlamda kontrol eden gruplar, medya dışı alanlardaki faaliyetlerini güvence altına almak adına siyasal iktidarla ilişkilerinde bu araçları kullanarak bir denge sağlamak durumundadırlar. Gazete sahipliği her dönemde, devletle iş yapmanın kapısını açan bir konum olmuştur. Kamu ihaleleri, belli yatırım imkânları ya da özelleştirilecek bir devlet bankası, medyanın politik desteğinin pazarlık konusu olabilir. Medyanın bu statüsü 1980’lerde ve 1990’larda bazı medya dışı girişimcileri alana çekmiş, eskinin aileden gazeteci patronları gazetelerini bu yeni aktörlere satmışlardır. Yeni kuşak medya sahipleri, büyük şirket geçmişlerini ve işletmecilik yöntemlerini kullanarak tek gazeteden oluşan bir şirketi çapraz medya gruplarına

dönüştürmeyi bilmişlerdir. 1998 yılı itibariyle bu tür beş medya grubu Türkiye'deki medya pazarının aşağı yukarı % 80'ini elinde tutmaktaydı. Doğan, Sabah, Uzan, İhlas ve Aksoy. Bazı küçük ve orta boy medya grupları da pastanın kalan dilimi için mücadele etmekteydiler (Adaklı 2001: 155-156).

Medya üzerine araştırmaları olan Tülay Bektaş'ın (2007: 112) analizinde, günümüz Türk medyası, "asıl işleri gazetecilik olmayan birkaç grubun tekelinde bulunması dolayısıyla, medya içeriklerinin belirlenmesinde de temel ölçüt ekonomik çıkarlar doğrultusundadır" ifadesi yer almaktadır. Bektaş'a göre, medyaya diğer şirketler gibi kâr sağlaması gereken bir kuruluş gözüyle bakılması medyanın bilgi ve haber iletme işlevinin unutulması sonucunu doğurmuştur. Sektöre hükmeden gruplara ait bütün yayın organları da benzer içerikli, seçilmiş konulardan oluşan, içerikleri boş, kamuoyunu gerçek anlamda bilgilendirmeden uzak yayınlar hâkimdir. Medya grupları medyayı kullanarak siyasal alanda etkili olmaya, çıkarları doğrultusunda kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır.

Bu bağlamda, Türk medya mülkiyet yapısındaki, en yaygın kitlesel medya araçlarından olan gazete ve televizyon kanalları, sahipliklerini aktarmak faydalı olacaktır.

Tablo 1*: ULUSAL GAZETE SAHİPLİĞİ (Mart 2012)

Gazete	Şirket	Sahipler
FANATİK	Doğan Gazetecilik A.Ş	Aydın Doğan
HÜRRİYET	Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş	Aydın Doğan
POSTA	Doğan Gazetecilik A.Ş	Aydın Doğan
RADİKAL	Doğan Gazetecilik A.Ş	Aydın Doğan
REFERANS	Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş	Aydın Doğan
HÜRRİYET DAILY NEWS	Doğan Yayın Holding	Aydın Doğan
PAS FOTOMAÇ	Turkuvaz Radyo Televizyon Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş	Ahmet Çalık
SABAH	Turkuvaz Radyo Televizyon Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş	Ahmet Çalık
TAKVİM	Turkuvaz Radyo Televizyon Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş	Ahmet Çalık
YENİ ASIR	Turkuvaz Radyo Televizyon Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş	Ahmet Çalık
AKŞAM	T. Medya Yatırım San. ve Tic. A.Ş	Mehmet Emin Karamehmet
GÜNEŞ	T. Medya Yatırım San. ve Tic. A.Ş	Mehmet Emin Karamehmet
TERCÜMAN	T. Medya Yatırım San. ve Tic. A.Ş	Mehmet Emin Karamehmet
VATAN	Bağımsız Gazeteciler Yayıncılık A.Ş	Erdoğan Demirören
MİLLİYET	DK Gazetecilik A.Ş.	Erdoğan Demirören
CUMHURİYET	Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayın A.Ş	Orhan Erinç
MİLLİ GAZETE	Yeni Neşriyat A.Ş	Ömer Yüksel Özek
BUGÜN	Koza İpek Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş	Hamdi Akın İpek
STAR	Star Medya Yayıncılık A.Ş.	Tevhit Karakaya
TARAF	Taraf Gazetecilik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Ahmet Altan
YENİ ŞAFAK	Diyalog Gazetecilik San. Tic. A.Ş.	Ahmet Albayrak
ZAMAN	Feza Gazetecilik A.Ş	Ali Akbulut

AYDINLIK

Anadolun Gazetecilik
Basım Yayın San. ve Tic.
A.Ş.

Mehmet Sabuncu

SÖZCÜ

Sözcü Gazete ve
Matbaacılık Turizm
Ticaret Ltd. Şti.

Selahattin Yay

*Tablo 1’de elde edilen veriler Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü web sitesinde kayıtlı isim listesinden hareketle gazeteler aranarak, bağlı oldukları şirket ve sahiplik yapısı öğrenilmiş ve yazar tarafından teze aktarılmıştır.

Çıkarılan tablodan da görüleceği üzere, Türkiye’deki gazete sahipliğinin çoğunluğu dört büyük grup elinde bulunmaktadır. 2012 yılının Mart ayı verilerine göre, Türk basınına hâkim olan medya patronlarının başında Aydın Doğan gelmektedir. Sonra sırasıyla, Ahmet Çalık ve Mehmet Emin Karamehmet’in geldiği görülmektedir. Doğan Grubunun sahibi Aydın Doğan altı gazetenin (Hürriyet, Fanatik, Posta, Radikal, Referans, Hürriyet Daily News) sahipliğini elinde tutarken, Çalık Grubunun sahibi Ahmet Çalık dört gazetenin (Sabah, Pas Fotomaç, Takvim, Yeni Asır) sahipliğinde, Mehmet Emin Karamehmetin sahibi olduğu Çukurova grubunun üç gazete (Akşam, Güneş, Tercüman) sahipliği, Erdoğan Demirören’in ise iki gazete (Milliyet, Vatan) sahipliği görülmektedir. Türk medyasındaki diğer grupların dâhiliyesininse tek gazete sahipliği olarak gözükmemektedir.

Tablo 2** : ULUSAL TELEVİZYON SAHİPLİĞİ (Mart 2012)

Kanal	Medya Grubu / Şirket	Sahipler
STAR	Doğuş Yayın Grubu A.Ş.	Ferit Şahenk
NTV SPOR	Doğuş Yayın Grubu A.Ş.	Ferit Şahenk
KRAL TV	Doğuş Yayın Grubu A.Ş.	Ferit Şahenk
NTV	Doğuş Grubu (NTV Haber Ajansı Reklam ve Tic. A.Ş.)	Ferit Şahenk
CNBC-E	Doğuş Grubu (Enfermasyon Reklamcılık ve Filmcilik San. Ve Tic. A.Ş)	Ferit Şahenk
CNN TÜRK	Doruk Televizyon ve Radyo Yayıncılık A.Ş.	Aydın Doğan
KANAL D	Doğan Medya Grubu (DTV Haber ve Görsel Yayıncılık A.Ş.	Aydın Doğan
TNT	Anadolu İletişim Hizmetleri A.Ş	Aydın Doğan
SKYTÜRK360	Çukurova Grubu (Atlas Yayıncılık ve Tic. A.Ş.)	Mehmet Emin Karamehmet
SHOW	Çukurova Grubu (Aks Televizyon Rek. Ve Film San. Ve Tic. A.Ş.)	Mehmet Emin Karamehmet
BLOOMBERG TV	Ciner Yayın Holding (C Görsel Yayınlar A.Ş)	Turgay Ciner
HABERTÜRK	Ciner Grubu (Ciner Medya Tv Hizmetleri A.Ş.)	Turgay Ciner
TV8	MNG Holding MNG TV Yayıncılık A.Ş	Mehmet Nafiz Günal
SHOPPING TV	MNG Holding MNG TV Yayıncılık A.Ş	Mehmet Nafiz Günal
CINE5	CINE5 Film ve Yapımcılık A.Ş.(El Cezire Türk)	Erol Aksoy
ATV	Turkuvaz Radyo ve TV Gaz. Ve Yay.	Ahmet Çalık
FOX	İhlas Grubu (Huzur Radyo TV A.Ş.ve Alyans Ltd.)	Lale Cander (Rupert Murdoch)
KANAL7	Hayat Görsel Yayıncılık A.Ş.	Zekeriya Karaman
KANALTÜRK	Yaşam Televizyon Yayın Hizmetleri A.Ş.	Hamdi Akın İpek
STV	Samanyolu Yayıncılık Hiz. A.Ş.	Hidayet Karaca
TGRT HABER TV	İlhas Grubu	Enver Ören

TRT 1-2-3-4-Int-Avr	Kamu Mülkiyeti	Gen. Müd. İbrahim Şahin
TVNET	Albayrak Holding	Ahmet Albayrak
KANAL 24	Dinamik Radyo Tv A.Ő	Tevhit Karakaya

**Tablo 2’de elde edilen veriler Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü web sitesinde kayıtlı isim listesinden hareketle televizyon kanalları aranarak, bağlı oldukları Şirket ve sahiplik yapısı öğrenilmiş ve yazar tarafından teze aktarılmıştır.

Çıkartılan tablodan da görüleceği üzere, Türkiye’deki televizyon sahipliğinin çoğunluğu beş büyük grup elinde bulunmaktadır. 2012 yılının Mart ayı verilerine göre, en çok takip edilen kitle iletişim araçlarının başında gelen televizyon kanallarına, hâkim olan medya patronlarının başında Ferit Şahenk gelmektedir. Sonra sırasıyla, Aydın Doğan, Mehmet Emin Karamehmet, ve Turgay Ciner gelmektedir. Doğuş Grubunun sahibi Ferit Şahenk beş televizyon kanalıyla (Ntv, Ntv Spor, Star, Kral Tv, Cnbc-e) Doğan Grubunun sahibi Aydın Doğan’ın üç televizyon kanalı (CnnTürk, Kanal D, Tnt) sahipliği, Mehmet Emin Karamehmetin sahibi olduğu Çukurova grubunun iki televizyon kanalı sahipliği (Show Tv, SkyTürk 360) Ciner Grubu sahibi Turgay Ciner’in iki televizyon kanalı sahipliği (HaberTürk, Bloomberg Tv), MNG Holding sahibi Mehmet Nafiz Günal’ın ise iki televizyon kanalı sahipliği (Tv8, Shopping Tv) bulunmaktadır. Türk medyasındaki diğer televizyon kanalı sahiplerininse, tek kanal sahipliği olarak görülmektedir.

Tablo 1 ve Tablo 2’den üzerindeki veriler, Türkiye’deki, izlenme oranları ve tirajları yüksek olması dolayısıyla, reklam gelirinde en yüksek pasta payına sahip olan televizyon kanalları ve gazetelerin tekel grupların elinde toplanmıŐ olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hem televizyon hem de gazete sahipliği alanındaki baskın grubun ise Doğan grubunun olduğu görülmektedir. Gazetecilik zerine araştırmaları olan iletişim akademisyeni Gülseren Adaklı (2006: 132) 2000’li yıllarda medya piyasasının en eski patronu, meslekten olmayan iş adamı Aydın Doğan

olduğunu ancak Doğan'ın basın piyasasına meslekten girmeyen işadamlarının ilki olmadığına değinir. Adaklı (2010: 560-561) ayrıca Türkiye'de 2002 ile 2008 yılları arasındaki süreçte, siyasi iktidarla medyanın ilişkisini de ele almaktadır. Siyasetinin AKP iktidarıyla birlikte girdiği yeni dönemde Türk medya endüstrisindeki sermaye yapısının bir hayli değiştiğini inceleyerek; bu altı yıllık dönemde, Uzan grubunun Türk mediasından tasfiye edildiğini, Türk Telekom'un özelleştirildiğini, sektörde genel olarak sahiplik yapısının değiştiğini ve kilit noktalardaki pek çok yönetici ve köşe yazarı kadrosunda da değişiklikler olduğunu altını çizer. Araştırmada, ayrıca, AKP hükümetinin işbaşına geldiği 2002 yılında Türk medya sektöründeki hakim grupların, Doğan, Çukurova, Uzan, Sabah, İhlas ve Doğu olduğu saptanarak, Uzan grubu şirketlerine el konulmasıyla birlikte Türk mediasında radikal olarak değişiklikler olduğu da aktarılmaktadır. Türk mediasında yaşanan bu radikal değişim, yazar tarafından şöyle özetlenmiştir:

Atv – Sabah iktisadi bütünlüğüne Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından 1 Nisan 2007 tarihinde el konulmasıyla birlikte AKP'nin medya sektörüne kendi rengini verme çabaları, belirli bir olgunluk seviyesine ulaşmıştır. 2002 yılında Çukurova Grubuna ait şirketlere ilişkin operasyonlarla birlikte ortaya çıkan “Doğan-Antidoğan” cephesi bu kez yerini “AKP medyası ve diğerleri” biçiminde özetlenen yeni bir yapıya bırakmıştır.

Türk mediasındaki patronaj yapısıyla ilgili görüşlerini, medyanın siyasetle ilişkisi üzerinden yorumlayan Kerimcan Kamal sektöre hâkim dinamikleri yorumlarken bu yapıya herkesin katılmadığını belirtmektedir (Kamal 2012):

Medyada patronluk değişiyor, bundan 10 yıl önceki medya patronlarının sahip olduklarıyla, güçle, medyaya bakış açılarıyla, kullanmalarıyla bugün arasında dağlar kadar fark var. Türkiye ne kadar değişiyorsa medyada o kadar değişiyor, siyaset bunu öyle ön görüyor. Bugün o siyasetin karşısında buna hayır diyebilecek başka bir siyaset veya ekonomik bir güç yok. Bütün ekonomik güç veya siyasi güç Türkiye’yi yöneten hükümetin elinde, bu da doğal olarak karşısında söz söylemek isteyecek bütün herkese bu imkânı sağlamıyor.

Gazetecilik akademisyenleri Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel (2010: 4) de, Türk mediasında ticari yapının gittikçe baskın hale geldiğini, haber örgütlerinin dev holding yapılarının bir parçası haline geldiğini ve kamu hizmeti yayıncılığının geri planda kaldığını söylerler. Türkiye’de işadamlarının gazeteleri satın alarak medya patronu olmaları ve sahip oldukları gruplarını kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda kullanma eğilimlerinin hem gazetecilik mesleğine hem de gazetecilik kimliğine zarar verdiği görüşünü Aydın Doğan’ın açıklamaları da doğrulamaktadır. Geleneksel gazeteci patron yapısının değişmesinde önemli bir rol oynayan Aydın Doğan, medya patronluğu konusundaki girişiminin “ticari kâr” amaçlı olduğunu vurgulayarak prestij kazandırdığını da açıklamıştır (Kuvayimedya):

Milliyet’i her şeyden önce bir kazanç müessesesi olduğu için aldım. Hiç öngörülmeven çok büyük masraflar ve harcamalarla karşılaşmamıza rağmen yine de 1980 yılını kazançla kapattık. Samimi olalım. Gazete patronluğu buzdolabı fabrikası patronluğuna göre çok daha yüksek statülü bir iş. Gazete patronu oldunuz mu bir başka bakıyorlar insana.

Ahmet İnel (2000: 11) medyayı, “pazar ekonomisi içindeki kâr amaçlı, ticari kuruluşlar” olarak tanımlarken; bu yapının demokrasi açısından tehlike arz ettiğini belirtmektedir. Gazeteci Merdan Yanardağ (2008: 11) ise, Türkiye’deki medya sektörünü “[ü]lkede yaşanan iktidar ilişkilerinin, servet kavgalarının, yapısal değişimlerin, çıkar çatışmalarının, sınıfsal ilişki ve çelişkilerin, tarihsel kırılma noktalarının ve toplumsal gerilimlerin birebir yansıdığı bir alanı oluşturur” sözleriyle değerlendirmiştir.

İkinci bölümdeki tüm bilgiler ışığında, medyadaki tekelci mülkiyet yapısı dolayısıyla devlet kontrolü ve güç odaklarının baskıcı kısıtlamalarıyla karşılaştığı ve bu nedenlerle de medyanın teorideki işlevlerini uygulamalarda ideal olarak yerine getiremediği söylenebilir. Medyadaki tekelci ve ticari yapının egemen hale gelmesiyle, daha çok devlet devlet kontrolü altına girilmektedir. Bu çerçevede dâhilinde de güç odaklarına bağımlı hale gelinerek ekonomik ve siyasi baskılara maruz kalındığı ortaya çıkmaktadır. Bu veriler ışığında, araştırmanın üçüncü bölümünde, gazetecilik kimliğinin ele alınması gerek görülmüştür. Özellikle, patronaj yapısındaki bağımlılıklar arasına sıkışmış gazetecilik mesleğinin tanımlamaları, dinamikleri ve ardalarında yaşananların incelenmesi yapılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİ KİMLİĞİ VE GAZETECİLİĞİN ARKA PLANI

3.1. Gazeteci Kimliğinin Tanımları ve Mesleğin İçindekilere Göre Gazetecilik Algısı

19. yüzyıldan itibaren gazetecilik toplum için gerekli ve önemli bir meslek olarak kabul görmüştür. Gazetecilik mesleği kendi içerisinde etik, özgürlük, sorumluluk ve yükümlülük gibi kavramları barındırmaktadır. Literatürde, gazeteci kimliğinin tanımlarının yanı sıra mesleki olarak sorumlulukları ve nitelikleri de belirtilmektedir. Gazeteciler, genellikle, profesyonel iş görüşme rutinleri ve mesleki normları aracılığıyla tanımlanmaktadır. Örneğin, Singer'ın (2006) çeşitli medya kuramcılardan derlediği tanımlara göre gazeteci “[t]arihin ilk ham taslağını yazan kişidir, bir toplumun/topluluğun ‘eşik bekçisi’dir ki, öğrenilmeye değer bilgilere onlar adına karar verir, bir dizi kuramsal rutinler ve yapılar aracılığıyla gündelik hayatı yeniden kurandır.”

İletişim profesörü ve sosyolog Michael Schudson (2011: 3) gazetecilik uygulamasının alan tanımını, “kamu yararına düzenli olarak bilgi üretme ve yayma” olarak yapmaktadır. Gazetecilerin kendi mesleklerine yönelik algılayış ve bu meslekteki iş görme pratiğini yansıtan tarzları aynı zamanda mesleğin geleneğinin kuruluşuyla da eşdeğer bir anlama sahiptir. Bir başka deyişle, genellikle, gazetecilik kültürü düşünceler (değerler, yönelimler ve inançlar) pratikler (kültürel bir üretim) ve

ürünler (kültürel ürünler ve metinler) anlamında kullanılmaktadır (Bahadır 2009: 333). Tüm bu görüşlere ek olarak iletişim bilimci Jostein Gripsrud'un gazeteciliğin temel amacı olarak, sosyal, kültürel ve siyasal konularda bilgi üretimi, dağıtımı ve rasyonel tartışma ortamlarının yaratılmasına katkı sağlama söyleminin de aktarmak faydalı olacaktır (aktaran Schudson 2011: 6).

Öte yandan gazeteciler için hukuki açıdan da (Basın Kanunu – Bası İş Kanunu) tanımlamalar getirilmiştir. Kuramsal olarak gazeteci tanımları, sosyal disiplinlerde farklı şekillerde yer almaktadır. Resmi kaynaklar tarafından bakıldığında, yasaların devlet tarafından sınırı çizilen bir tanımla karşılaşılmaktadır. Türkiye'de devletin bir kimseyi gazeteci sayması için kişinin, 5680 Sayılı Basın Kanunu'nun, 5953 sayılı 212 nolu Kanun'la değiştirilmiş olanlar da dâhil Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştırılanlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzim Hakkında Kanun'un kapsamında çalışması gerekmektedir. Ayrıca devletin bir kişinin gazeteci sayılabilmesi için koyduğu diğer ölçü de, kişinin Başbakanlık Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nden "sarı ya da mavi basın kartı" almış olmasıdır (aktaran Akçalı 2002: 41-42).

Çağdaş demokrasilerde, gazetecinin kamuoyunun bağımsız temsilcisi olma görevini yükledikleri ve sorumlulukları bulunduğu konusu üzerinde durulur. Bu bakımdan da, basın, yasama yürütme ve yargının yanında dördüncü bir güç olarak kabul edilir. Gazeteciler bu yaklaşım gereği toplum adına toplumu denetleyen bir kamu denetçisi konumundadırlar (Tokgöz 2000: 97-98). İletişim kuramcısı O'Neil, gazeteciliğin içsel ve olmazsa olmaz amacının doğruyu söylemek olduğunu belirtir. Kuramcı tarafından yapılan bu tanımlama, liberal-çoğulcu yaklaşıma da oldukça uygun düşmektedir. İyi enforme edilmiş eleştirel vatandaşlar olmak, yaşayan

demokrasilerin temel önkoşullarından sayılmaktadır. Çağdaş toplumlarda gazetecinin önemi de burada yatmaktadır. Gazetecilerin görevi de iyi bilgilendirilmiş ve eleştirel olabilen vatandaşların yaratılmasına hizmet vermektir (Tılıç, 1998: 95). Johnston ise gazetecilik kimliğine vurgu yaparak, “toplumdaki güç odaklarını ortaya çıkaran ve onları topluma tanıtan kişi” olarak tanımlar (aktaran Bülbül 2001: 21).

Fatma Bektaş (2007: 135) halkın doğru bilgilendirilmesi görevini yapan gazetecilerin, doğru ve tarafsız bilgi üretebilmesi için bağımsız düşünebilme özgürlüğüne sahip olması gerektiğini, bunun da ancak sendikalar aracılığıyla gerçekleşeceğini düşünmektedir. “Gazeteciye kuşatan bir kurumsal aidiyet, kurumsal kimlik söz konusudur” ifadesini kullanan Başak Solmaz (2007: 277-278) manipüle edilmiş gazetecilik ya da temsili gazetecilik gibi yaklaşımların ortaya çıkmakta olduğunu ileri sürer. Solmaz ayrıca, “Günümüzde gazetecilikte alınan kararların çoğu, gazetecilik sorumluluklarına göre değil piyasa koşullarına göre belirlenmektedir” der. Mesleğin içinde yer alan gazetecilerin kendilerini nasıl tanımladıkları, gazeteci kimliği, misyonu ve niteliksel özellikleriyle mesleki algılarını anlama ve yorumlama açısından önem taşımaktadır. Örneğin Türkiye’de çalışan bir gazeteci, mesleği “Türkiye’de gazeteciler işe ideallerle başlarlar. Ancak, zamanla ideallerin yerini gerçek alır” ifadesini kullanarak tanımlamıştır (aktaran Tılıç 1998: 109).

Gazetecilik akademisyeni Esra Arsan, mesleki algısında “sorumluluk ve hesap verilebilirlik” olduğunu belirtmektedir. Arsan kamuoyunun bilmesi gerekenleri aktardığında, topluma karşı sorumluluğunu yerine getirme duygusuyla kendini iyi hissettiğini söyleyerek “gazetecilikte vicdan da önemlidir” ifadesini kullanmıştır (Arsan 2011):

Ben ne zaman kamu çıkarına ilişkin haber yapsam kendimi iyi hissedirdim. İnsanların bilmesi gereken, insanların hayatına dokunan, insanların hayatına ilişkin bir problemi çözeceğini düşündüğüm haber yapsam benim için önemlidir. Kullandığım her kaynak, her rakam, her figür haberin içinde doğruluğa delalet eden bir şey olmalı; bence esas ilke odur. Onun dışında da yapılan haberlerde vicdan filtresi önemlidir.

Haluk Şahin gazetecilik mesleğinde benimsediği ilkelerini anlatırken “temel ilkelerimde olguların efendiliği vardır. Bizim efendimiz patron değildir. Bizim patronumuz seyirci ya da okur da değildir, bizim efendimiz olgulardır” diyerek, kendi gazetecilik algısındaki mesleki amacını açıkladı (Şahin 2012):

Biz özel bir meslekte çalışıyoruz, bir misyonun taşıyıcısıyız; o misyon da demokratik bir misyon. Demokrasinin işleyebilmesi için halkın olguları gerçekleri bilmesi gerekir. Eğer gerçekleri bilmiyorsa orası çok kötü, insana acılar veren bir topluma dönüşür. Biz o misyonu yerine getirmek üzere tesadüfen bu alana girmiş ve ya kendini hazırlayarak bu alana girmiş ve gerekirse bu uğurda canını vermeyi göze almış olan insanlarız.

Gazetecilik mesleğine dair yapılan tüm tanımlamaların ortak paydasında, kamuoyu çıkarı doğrultusunda, toplumsal sorumluluk bilinci ve evrensel olarak kabul edilmiş etik kurallar çerçevesinde doğruları söylemek olduğu ve gazetecilerin de bu noktada hemfikir olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Patronaj Yapısının Gazeteci Kimliğine Yansımaları

Önceki bölümlerde ayrı bir konu olarak ele alına patronaj yapısının gazeteci kimliğine yansımaları, bu kimliğe dair verdiği olumsuz sonuçları başka bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesleğin içinde yer alan profesyonellerin sıklıkla vurguladığı üzere, gazetecilik olması gereken ideallerden sapma göstermekte ve bu haliyle de kamuoyu çıkarına gazetecilik yapma algısından git gide uzaklaşmakta olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan da bu ideali güden gazetecilerin zorluklarla karşılaştığı belirtilmektedir.

Tekelleşme ve holdingleşmeyle süreci ile birlikte “piyasa” kavramı basındaki en kutsal kavramlardan biri haline gelmiş ve bu süreç, “piyasaya uygun gazeteci istihdamı” konusunu gündeme getirmiştir. Bu kavramla birlikte ortaya çıkan yeni dönem gazeteci tipi, araştıran ve sorgulayan gazeteciler yerine, patronun çıkarlarını kollayabilen, magazin anlayışa önem veren gazeteciler olmuştur. Klasik anlamdaki gazetecilerin önemi azalırken, yeni gazeteci tipinin sadece basın patronunun ticari çıkarlarını değil, aynı zamanda siyasi iktidarla ve bürokrasiyle olan ilişkilerini de gözetmesi beklenir olmuştur. Bu anlayışın yerleşmesiyle birlikte klasik gazetecilik formasyonuna sahip gazeteciler, ya benimsemedikleri halde yöneticilerinin haber anlayışına uygun haberler üreterek, kurum çatısı altında çalışmayı sürdürmüş ya da yavaş yavaş basın kuruluşlarından tasfiye edilmeye başlanmıştır. Gazetecinin dünya görüşü ile çalıştığı basın kuruluşunun siyasi görüşü arasında farklılıklar olması halinde, eskiden çalıştığı yayın organından ayrılan hatta bazen tamamen mesleği bırakan gazeteciler, yerlerini kuruluşun yayın politikasına boyun eğen yeni bir gazeteci tipine bırakmıştır. Özellikle basındaki tekelleşme süreci sonrasında mesleğe

yeni giren gazetecilerde, gazeteciliğin doğası gereği ilk girişte çalıştığı kurumun yapısını geliştirme ve düzeltme gibi amaçlar taşımaktan çok, yönetim ve patron zihniyetinin taleplerine uygun, kısa sürede yükselmeye hedeflenen tavırlar sergilenir olmuştur (Özsever 2004: 149-151).

Türkiye’de olan ve olması gereken gazetecilik arasındaki uçurumun çoğu meslek erbabı tarafından 1980’lerin toplumsal dönüşümlere bağlandığını belirten Doğan Tılıç (1998: 103) 1980 öncesinde yapılan gazeteciliğin ideal tanımlara bütünüyle uyduğunu iddia etmemekle birlikte, gazeteciliğin hiçbir zaman 1980 sonrasında olduğu kadar olması gerekenden uzaklaşmadığının da altını çizmektedir. Tılıç ayrıca, medya patronluğu üzerine yaptığı analizlerde, sektörün bütününe kapsayan bir dönüşüme işaret ederek, geleneksel sahiplerin mesleklerinin gazetecilik olduğunu, yeni sahiplikte ise siyasi ve ekonomik çıkarların ön planda bulunduğunu vurgulamaktadır (aktaran Adaklı 2001: 154).

TRT televizyonu kurucusu gazeteci Mahmut Tali Öngören (1994: 317) 12 Eylül 1980 darbesinden sonra Türk medyasında ciddi değişimler olduğunu ileri sürer. Öngören, tekelliliğin gazetelerin ve dergilerin dağıtımında da belirginleşmesi sonucunda fikir gazeteciliğinin ve dergiciliğinin öldüğünü söyler; bu söylemini de tekellerin “fikir gazeteciliği yapan” yazılı basın araçlarını dağıtmamaya başlamaları üzerinden destekler. Fikir gazetelerinden çok fikir dergilerinin alıcıların göremeyeceği yerlere koyulmasının istendiğini belirterek “[ö]zellikle Bilim ve Sanat dergisi örneğinde tanıklık ettiğimiz bu uygulama sonucunda fikir içeren araçlar görülemez, dolayısıyla da satılamaz oldular” der.

1970'li yıllarda gazeteciliğe başlayan Ragıp Duran da, iki dönemi karşılaştırdığında, arada kıyas kabul edilemeyecek farklar olduğuna vurgu yaparak; Türk medyasında yaşanan dönüşümü kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlattı (Duran 2012):

Bizim cemiyetimiz vardı, sendikamız vardı o zamanlar. Şimdi bütün bunlar ortadan kalktı. Şimdiki yerler elektronik kartlarla girilip çıkılan bazen de çıkılıp girilmeyen gayri insani yapılar. Yapılan işte, kadrolarda ve tabii ki üretimin şekli ve sonucu da çok değişti. 1970'in gazetesini bir yana koyun bir de 2012'nin gazetesini bir yana koyun baktığınız zaman yenisinde gösteriş, cafcaf, iktidar yanlılığı ön plana çıkar, bir güç gösterisi vardır.

Yukarıdaki anlatımlar neticesinde, gazetecilik kökenli gazete sahipleri yerinin basın dışından gelen patronların alması ve holdingleşme eğilimindeki sahiplik yapısıyla birlikte gazetecilik mesleğinin deformasyona uğradığı ve bu sayede haber içeriklerinin değişip, gazetecilik kimliğinde farklılaşmalar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu ifadeleri destekleyen bir başka görüşte Ayşenur Arslan tarafından yapılmaktadır.

Televizyon gazetecisi Ayşenur Arslan da, medya patronlarının siyasetle ilişkisini eleştirdiğini, kendisinin de siyasetçilerden uzak durmaya çalıştığını dile getirerek, günümüzde, siyasetin medyaya karşı olan baskısının, geçmiş dönemlerden daha yoğun olduğunu söyledi (Arslan 2011):

Şimdiki gazeteciler ve gazete yönetimleri, benim kuşağımdan çok daha çabuk teslim oldular. Bugün gazetecilikten başka her şey yapılıyor neredeyse.

Geçmişe oranla çok daha geride olduğumuzu düşünüyorum. Gençler için çok

üzülüyorum, çünkü medyanın artık can çekiştiği ve sektörün başka güçler tarafından yutulduğu kanaatindeyim.

Umur Talu ise, medyanın siyasetle ilişkisinde gazetecilerin rolünün büyük olduğunu vurgulayarak gazetecilerin kendi içindeki suskunluk nedeniyle siyasal iktidar sahiplerinin medyaya karşı rahat davrandığını ifade etmiştir (Talu 2012):

İktidarlara şımartanlar zaten gazetecilerin kendi yapıları içindeki suskunluk. Bu suskunluk hem iktidarlara hem başka otoriteleri de şımartıyor. Bu günkü iktidar geldiğinde özgür bir medya yoktu ki. İktidara yapışmış, seçimleri manipüle etmeye çalışmış, onu da beceremeden yüzüne gözüne bulaştırmış, yenik bir medya vardı. Dolayısıyla iktidar o modeli görüp devam ettirdi. Bu anlamda gazetecileri suçluyorum.

Esra Arsan ise, medya sahiplik yapısının gazetecilik mesleği açısından sorunlarını dile getirirken “yaratılan içeriklerin ya siyasi bir erke ya da ticari bir erke bağımlı olduğunu” ifade etti ve medyanın, demokrasi, basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü açısından çok sorunlu bir alan haline geldiğini vurguladı (Arsan 2011):

Gazetecilikmiş gibi yapılan bir şey var Türkiye’de. Gazete sayfalarına basılan bir takım şeyler var, onların içerikleri gerçek anlamda gazeteciliğin tanımına çok uymuyor. Ama pratik alanın da olabilecek noktası burası zaten. Yani böyle bir siyasal sistemde, böyle bir irrasyonel hukuk sistemiyle, böyle basın yasasıyla, böyle TMK’yla ancak böyle bir gazetecilik olabilir, bu özgürlük alanı ancak buna müsait.

Asli görevi kamuoyunu doğru ve tarafsız olarak bilgilendirmek olan medya kuruluşları, mevcut durumda görevlerini yerine getiremez hale gelmiştir. Medya içerikleri ait olduğu grubun tercihleri doğrultusunda hazırlanmakta ve sunulmaktadır (Bektaş 2007: 92).

Haluk Şahin medyadaki patronaj yapısından ötürü gazetecilik mesleğinde yozlaşmalar yaşandığını “gazetecilik için gazetecilik yapmayanlar şuanda mesleğe egemen haldeler” söylemiyle vurgulayarak; günümüzdeki mesleki yapının analizini, karşılaştırmalı olarak yapmaktadır (Şahin 2012):

Bugün meslekle ilgili ahkâm kesenlerin önemli bir çoğunluğu için gazetecilik hiç önemli değil. Cemaatin başarısı önemli, partinin başarısı önemli, patronun zenginleşmesi önemli, bir seçenek verilse neyi seçecekleri fevkalade açık bir şekilde görünüyor. Ben diyorum ki, tek bir gün bile gazetecilik yapmamış onlar. Benim için gazetecilik yapmış olanlar, “ben bugün doğruları nasıl vereceğim?” sorusuyla muhatap olmak ve elindeki imkânı ona göre yağurmaya başlayandır. Tek bir gün bile bu soruyu düşünmeyenlerin sorusu: “Acaba ben partime buradan ne çıkartabilirim? Ben buradan acaba cemaatime ne çıkarabilirim?” olmuştur, Böyle düşünenlerin gazetecilik yapması mümkün değil. İyi PR’cı ya da gerçek törpüleyicisi olabilirler ancak ama gazeteci olamazlar.

Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarı gazeteci Bekir Coşkun ise, Türkiye’de gazeteciliğin ve gazetecilerin geldiği noktayı “özellikle son altı, yedi yıldır mesleğin utancını yaşıyorum” ifadesini kullanarak değerlendirdi (Coşkun 2012):

Herhangi bir yerde eskisi kadar rahat ve özgürce ben gazeteciyim diyemiyorum. İnsanlar kızmaya başladılar artık gazeteciye. Nitekim artık bugün sosyal medya var. Bize hiç de ihtiyaçları kalmadı. Bu ortam olmasaydı, ben çoktan gazetede yazı yazmayı bırakmış olacaktım. Korkup kaçtı derler diye bırakmak istemiyorum, okuyucularımı da bırakmak işime gelmiyor. Onlara ihanet etmişim gibi olur, yoksa bu iş çoktan bitmiştir benim açımdan.

Gazeteci ve yazar Mine Kırıkkanat da, basın özgürlüğü konusundaki düşüncelerini deneyimleri üzerinden aktarırken, Türkiye’deki son dönemde, gazetecilik mesleğinde korku psikolojisinin egemen hale geldiğini belirtti (Kırıkkanat 2012):

Hiçbir zaman son dönemde korktuğum kadar korkmadım gazetecilikte. Böyle bir sansür hiçbir zaman yaşamadık. 28 yıllık meslek hayatımda, böyle bir korku, böyle bir baskı, böyle bir sansür ve böyle bir karanlığı hiçbir zaman yaşamadım. 30 davadan geçmiş olan ben söylüyorum bunları. Türkiye’de bugün medya falan kalmadı. Bittiğinin imzası şuan içeride olan o 104 gazetecidir.

2012 yılının Ocak ayında New York Times Gazetesinde yer alan haberde “[g]azetecilere açılan davalar Türkiye’de demokrasi ateşini söndürüyor” yorumu yapılmıştır (Bilefsky 2012). 2012 yılının Mart ayında ise, Amerika’da yayınlanan haftalık dergi New Yorker tarafından, Türkiye, gazeteciler açısından, dünyanın en baskıcı ülkesi olarak nitelendirilmiştir. New Yorker yazarı Dexter Filkins, “[h]angi

ülke en çok gazeteci tutukluyor?” diye sorduğu haberinde, Türkiye’nin gazeteciler için en baskıcı ülke olduğunu belirterek, “[s]adece tutuklular açısından Türkiye dünyadaki en baskıcı ülke gibi görünüyor. Tutuklamalar Türkiye’de gazeteciler arasında ya da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan hükümetini eleştirmeyi düşünen herkes için sıra dışı bir korku iklimi yarattı” ifadelerini kullanmıştır (Bilgili Dünya). Bu yorumlara benzer bir eleştiri de, Avrupa Gazeteciler Federasyonu Başkanı Arne König’e aittir. König, Türkiye’de hapisanede olan gazetecilere açılan davalar için, Terörle Mücadele Kanunu’nun, gazetecileri susturmak amacıyla kullanılması durumundan Türkiye’de bağımsız gazeteciliğin yaşamını sürdüremeyeceğini söylemiştir. “Türkiye gazeteciler için adeta bir hapisane haline dönüşmüş durumdadır” diyen Arne König “yazı yazan herkes kendisini zan altında buluyor. Bu gazetecilerin kendi görevlerini yapabilmesi ya da medyanın bağımsız gazetecilik konusunda kendisini özgür hissedebilmesi için uygun ortam değildir” açıklamasında bulunmuştur (König 2012).

Türkiye’de çıkartılan Tutuklu Gazetenin, 24 Temmuz 2011 tarihindeki, çıkan haberde de demokrasi mücadelesi verebilmenin cesaret gerektirdiği ifadesine yer verilmiştir (Cumhuriyet):

Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlü olarak 70 gazeteci bulunuyor. 2009 yılının başından bu yala geçen 2,5 yıllık süre içerisinde cezaevine girip çıkan ve tutuksuz olarak yargılanması devam eden 41 gazeteci daha var. Böylece son dönemde en az 111 gazeteci Türkiye cezaevlerindeki koşulları görmüş durumda. Gazeteciler hakkında açılmış dava ve soruşturmaların sayısı on binleri geçti. Demokratikleşme mücadelesi uğruna onlarca şehit vermiş olan gazeteciler, bugün mesleki faaliyetleriyle demokrasi mücadelesi verirken

“terör örgütü üyesi olmak” ya da “terör örgütü propagandası” yapmakla suçlanıyorlar. Gazetecilerin yaptıkları haberler ve röportajlar, yayımladıkları veya hiç yayımlamadıkları kitaplar, haber kaynaklarıyla telefon görüşmeleri, haber kaynaklarından elde ettikleri bilgi notları veya belgelerden hareket edilerek, suç örgütlerinin üyesi olmakla suçlandığı bir ülkede, demokrasi mücadelesi verebilmek gerçekten “cesaret” gerektiriyor.

Farklı beş kaynaktan elde edilen bilgilere göre, Türkiye’de, gazetecilere karşı olan baskılar, engeller ve tutuklamalar dünya çapında yankı buluyor olması, Türk medyasını ve ülkedeki demokrasi üzerine tartışmalar yürütülmesine neden olmaktadır. Buraya kadar olan araştırmaya sonuç olarak, patronaj yapısından kaynaklı siyasi baskılar ve kanuni engellerin gazetecilik faaliyetlerinin çerçevesini belirlemekte olduğu açığa çıkmaktadır. Elde edilen bu verilerin ışığında bir sonraki bölümde ise, gazeteciliğin arda alanında yaşanan dinamiklerin ortaya konması amaçlanmıştır.

3.3. Gazeteciliğin Arka Planında Yaşananlar

İletişim bilimcileri ve gazetecilik akademisyenleri arasında hem fikir olunan konulardan biri de, gazetecilerin mesleki sorumluluğunu yerine getirebilmesi için etik ilkelere taviz vermemesi gerektiğidir. Belsey ve Chadwick (1998: 13) gazeteciliği “onurlu bir meslek” olarak tanımlarlarken, gazetecilere dair bir de eleştiri yapmaktadırlar. Yazarlara göre, gazeteciler daha özenli olmaları gereken kişilerken, çoğu kez mesleğin içindekiler tarafından adına leke sürülmektedir. İdeolojik

eğilimleri ne olursa olsun hükümetlerin çoğu, basına açıkça müdahale etmedikleri zamanlarda bile sansür ve denetim uygulamaya çalışır, bunu da genellikle başarırlar. Gazete sahipleri, basını kendi iktidar ve zenginlik arayışlarını tatmin edecek bir araç olarak kullanırlar. Gazetecilerin ise şakayla söylediği gibi etik dışı davranmak için rüşvet almaya bile ihtiyaçları yoktur. Hatta “tüketiciler” de saçmalığa ve bayağılığa prim verip, berbat standartları kural kabul ederek gazeteciliğin hizmet dışı kalması için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Sosyal bilimler üzerine çalışan akademisyen Broddason, yolsuzlukları baskıcı koşulları açığa çıkarmaya çalışırken yaşamlarını yitiren gazetecileri örnek göstererek mesleğin kutsallığından bahseder. “Pek çok gazetecinin fedakârca çalıştığına ve kendini kurban etme asaletini gösterdiğine kuşku yoktur” ifadesini kullanmakta ve baskıcı rejimlerde yöneticilerin dümen suyunda çalışan gazetecilerin bulunduğu da altını çizmektedir. Broddason, bu tarz gazetecilerin mesleğe zarar verdiğini belirterek, yaptıklarının gazetecilikle bağdaşmadığını vurgulamaktadır (aktaran Tılıç 1998: 59-60). Gazeteciliğe dair bir diğer benzer eleştiri de, bu mesleğin doğruyu söyleme işlevini artık yerine getiremediğini vurgulayan sosyologlardan gelmektedir. Bu kesim sosyolojinin gazeteciliğin yerini alarak bilgilendirilmiş eleştirel vatandaşların yaratılmasına soyunması gerektiğini ileri sürmektedir. Medyanın, artık, bilgili vatandaşlar yaratma işini beceremediğini ileri sürenlerden biri de Golding’dır. Kuramcının argüman dayanağını, mevcut medya ortamının gerçekçi bir tanımı oluşturmaktadır. Golding’e göre, medya kamunun bilgi gereksinmesini karşılamamaktadır. Eleştirisinde, medya artık vatandaşlara kendi rollerinin gereğini layıkıyla yerine getirmelerine olanak tanımayan, eşitsiz temelle sunmaktadır. Böylece, bilgi zengini olanlarla bilgi yoksunu olanlar arasındaki uçurum

büyümektedir. Her şeye bir eğlence gözüyle bakılması dolayısıyla, toplumsal eşitsizlikler, iktidar ve süreç göz ardı edilmektedir (Tılıç 1998: 63).

Gazeteci, akademisyen ve medya eleştirmenlerinin günümüzde büyük bir endüstri haline gelen medyanın gerekli işlevlerini yerine getiremediği konusunda hemfikir olduğu; bu noktada da gazetecilik kimliğinin zarar gördüğü kanısının baskın hale geldiği, ancak yine de gazetecilik mesleğinin olması gereken doğrultuda yapıldığında demokrasi açısından en önemli dinamiklerden birini oluşturduğu kavramının tekrarlandığı görülmektedir.

Gazetecilerin hemen hepsi kendi mesleklerini tanımlarken olması gereken ve olan gazetecilik ayrımı yapıyorlar. Gazetecilerin ezici bir çoğunluğu yaptıkları işin, gazeteciliğin nasıl yapılması gerektiği konusundaki bilgilerine uymadığını belirtmekte. Gazetecilerin ezici çoğunluğu ülkelerindeki gazetecilik pratiğinden hoşnut değiller ve o pratiği savunmuyorlar. Kimileri bu pratiğe karşı mücadele ettiklerini söylerken, kimileri karşı çıkmaya çalışsalar da başarılı olmadıklarını belirtiyorlar. Olan ve olması gereken arasındaki uçurum, pek çok gazeteciye kariyerlerinin en başında ciddi bir düş kırıklığı yaşıyor. Kafalarda olması gereken çoğulcu yaklaşımın çizdiği ideal gazetecilik tanımıyla işe başlamasına karşın, pratikte ona taban tabana zıt bir gazetecilik faaliyetiyle karşılaşılıyor (Tılıç 1998: 96-105).

Çalışmanın üçüncü bölümünde, gazetecinin kim olduğu ve profesyonel gazeteciliğin farklı boyutları literatür taramasına dayalı olarak belli kavramlarıyla ortaya konulmuştur. Bu noktada, Türkiye’de gazeteci kimliğinden nasıl görüldüğünden hareketle, gazetecilerin kendilerini nasıl tanımladıkları sorusu önemli bir araştırma sorusu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde, temel olarak bu

soruya yanıt aranmış ve Türk medyasında yer alan gazetecilerin ve akademisyenlerin yanıtlarına göre iki gazeteci tipolojisi kavramsallaştırılmıştır. Birincisi, medya patronunun siyasi ve ekonomik çıkarlarına göre kimliğini şekillendiren gazeteciler, diğer ise, mesleki ilkelerinden ödün vermeden kamuoyunu bilgilendirme sorumluluğuyla görevlerini yapan ve karşılaştığı zorluklara karşı direnç gösteren gazetecilerdir. Üçüncü bölümde anlatılan kuramsal tanımlamalardan hareketle dördüncü bölümde, medyada özgürlük, sansür ve etik ilke kavramlarının, pratikte ne kadar uygulanabildiği ve uygulanabileceği tartışmaya açılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEDYADA ÖZGÜRLÜK, SANSÜR ve ETİK İLKELER

4.1. Basın Özgürlüğünün Ortaya Çıkışı ve Türk

Medyasındaki Yeri

Liberal çoğulcu toplumlarda ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü çerçevesinde belirlenmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde de, ifade özgürlüğü hakkına bağlı olarak doğan basın özgürlüğü gazetecilik ideallerini belirleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitlelerin haber alma özgürlüğü olan basın özgürlüğü demokrasinin temel şartı olarak da kabul edilmektedir.

Basın özgürlüğüne yol açan ifade özgürlüğü, liberal siyasal düşünceyle birlikte gelişen özgürlükler silsilesinin bir parçasıdır ve Ortaçağ Hıristiyan felsefesinin yıkılması ve bireyin öne çıkmasıyla birlikte gelişmiştir. Böylece ifade özgürlüğü liberal siyasal düşünceyle birlikte ortaya çıkan özgürlüklerin içinde yer almıştır (İnal 1996: 13). Düşünce ve ifade özgürlüğünün iç içe geçmişliğinde basın özgürlüğü mücadelesi yer almaktadır. Bu durum ise basın özgürlüğü mücadelesinde ve liberal demokrasilerde basına atfedilen rol temelinde kendini göstermektedir (Özer, 2008: 9).

Balkan Gazeteciler Konfederasyonu Başkanı Antonis Kourtis (1994: 296) özgürlük ve demokrasinin ön şartının basın özgürlüğü olduğunu savunarak her iktidarın haberleri gizleme eğilimi olduğunu ileri sürer. Kourtis, gazetecilerin objektif ve dürüst habercilik için mücadele etmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

Basın özgürlüğü mücadelesi, Batı Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Bu özgürlük için girişilen uzun ve çekişmeli kavga ilk olarak ve en canlı biçimiyle İngiltere’de sahneye çıkmış ve oradan da hızla Amerika’ya ve daha zayıf olarak da kıta Avrupa’sına yayılmıştır. Basın özgürlüğünü destekleyen uzun Avro-Amerikan devrimi, özellikle 19. yüzyıl boyunca, devlet sansürünün sınırları konusunda çeşit çeşit yeni ve iyi işlenmiş fikirlerin geliştirilmesine neden olmuştur (Keane 1993: 23-29) .

Basın özgürlüğü savunucuları, buna oldukça fazla önem yüklemiştir. O kadar ki, basın özgürlüğü hükümetle özdeşleşen despotizm karşısında bir uyarı niteliğindedir. Despotik hükümet, kamuoyunun gerçek anlamda oluşması önünde engel olmakta ve kamuoyunu kaçamak fısıltılara indirmektedir. Basın özgürlüğü 19. yüzyılın ortalarına kadar Amerika’da olduğu gibi, İngiltere’de de cesur ve ütopyik bir kavram olarak işlevini sürdürmüş, yöneten sınıfları sıkıştırmaya yaramıştır (aktaran Özer, 2008: 55). Ferdinand Tönnies’in basın özgürlüğü çerçevesindeki görüşlerine bakıldığında konuya büyük önem verdiği görülmektedir. Düşünüğe göre, kamuoyu özgür basın yoluyla şekillenecektir (aktaran Keane 1993: 28). O’Neil (1998:41) demokrasilerde özgür basının önemi vurgulayarak, gazetecilerin hükümet üzerinde bir gözlemci gibi çalışarak, yurttaşların temel meseleler hakkında yargıda bulunabilmesi için gerekli bilgi ve haberi sağlaması gerekliliğini savunur.

Matthew Tindal “[ö]zgür basın sadık bir nöbetçi gibi sürprizlere engel olur ve yaklaşan tehlikeler konusunda zamanında uyarıda bulunur. Basın özgürlüğü siyasi züppelerden, parlamenter kandırmacılıktan ve hükümete kölelik etmekten kurtulabilmenin güvencesidir.” der. Faydacılık kuramında basın özgürlüğü baskıcı hükümetlere karşı, yöneten küçük azınlığın davranışlarını dizginleyecek bir denge

ögesi olarak değerlendirilir. Yönetenlerin alışkanlık haline getirdikleri kendini kayırma tutkusunun denetlenmesine yardımcı olur. Onların gizli tutmaya çalıştıkları şeyleri ortaya çıkarır, yönetilenleri gözetme ve onlara hizmet etme eğilimlerini arttırır. Özgür bir basın bürokrasiyi kuşkulu gözlerle inceleyerek yasa yapıcılara memurların kendi yakınlarına iltimas geçmelerine engel olur (Keane 1993: 31-32-34). Gazetecilikte kamu yararının ön plana çıkarılması ve tarafsızlığın sağlanmasının ön koşulu bağımsız çalışma düzenine sahip olmaktan geçer. Gazetecilikte bağımsızlık konusunda liberal duruş editoryal bağımsızlık anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Editoryal bağımsızlık politik güçlerden, patronaj ile onun temsilcilerinden, reklam verenlerden ve diğer çıkar çevrelerinden özerk kalmasına karşılık gelmektedir (aktaran Bahadır 2009: 336-337).

Gazeteciler için bağımsızlık kavramı, ilkesel olarak, olmazsa olmazlar arasında yer almaktadır. Ancak bağımsız gazetecilikle birlikte gazeteciliğin ideal boyutta yapılabileceği ve gazetecilerin bu şekilde eleştirel yaklaşarak doğruyu söyleyebilecekleri ortak görüşler arasındadır. Diğer yandan, medyaya ticari aktörlerin girmesiyle birlikte holdingleşme ve endüstrileşmeyle birlikte yayınlara müdahale edilir hale gelmesi “editoryal bağımsızlık” kavramının tartışılmasına neden olmaktadır.

Aslında hiçbir zaman ‘ideal anlamda’ bir editoryal bağımsızlığın gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Çünkü medya patronlarından, yayın organlarının tabi olduğu siyasi çizgiye ve okuyucu eleştirilerine kadar pek çok faktör yayın politikasını etkiler. Ticari kaygıların ön plana çıktığı medyada özgürlük, esasen bu araçlara sahip olanlar ve bu araçları yönetenlere aittir. Daha alt düzeyde

gazeteciler ise, bunlardan arta kalan az bir özgürlükle yetinmek zorundadırlar (aktaran Demir 2006: 58).

Enver Aysever, gazeteci kimliğine etki eden patronaj yapısının siyasetle ilişkisi olması dolayısıyla medyadaki bağımsızlık ve özgürlük konusunda sorun yarattığını ifade etmektedir (Aysever 2011):

Patronaj otoriterleşmesi siyasetin diliyle paralel geliyor her dönemde.

Patronun siyasete angaje bir tutum takınıyor olmasıyla medyanın bağımsız olabilmesi noktasında sorun yaşadığımızı herkes biliyor. Buna karşılık Türkiye’de basın mensuplarının bireysel saygınlıklarıyla adacıklar oluşturması ve patronların da o insanların üzerine açıktan yürüyememesiyle böyle görece küçük adalarda bir özgürlük alanı olabiliyor.

Kerimcan Kamal ise medya patronlarının devletle elektrik, enerji, inşaat, yol, asfalt işleri gibi bağılılıkları olduğu sürece gazetecilerin ideal tanımlardaki gibi özgür ve bağımsız olamayacağını, sürekli kısıtlamalarla karşılaşacağını söyleyerek günümüz medyasında özgürlük alanlarının ortadan kaldırıldığını iddia etti (Kamal 2012):

Gazeteci olarak teorik anlamda özgürsünüz ama bir de patronun devletle olan ilişkileri var, zaten Türkiye’nin en büyük sorunu bu. Dün medya siyaseti yönetmeye çalışıyordu, bugün siyaset medyayı yönetmeye çalışmıyor, bizzat yönetiyor. Dolayısıyla gazeteci burada değirmenin arasında buğday, öğütülüyorsunuz. Meslekle birlikte bu süreci yaşıyorsunuz. Özgürlük o anlamda nasıl mümkün olabilir, ne kadar mümkün olabilir?

Yasemin İnceoğlu “Türkiye’de basın hiçbir zaman özgür olmadı” diyerek günümüzdeki ortamı “söylediğiniz en ufak bir şeyin suç olduğu ülkede yaşıyoruz” sözleriyle değerlendirerek basın özgürlüğü konusundaki görüşlerini açıkladı (İnceoğlu 2012):

Son dönemde Uluslararası Basın Enstitüsü’nün, Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü’nün, Avrupa Birliği’nin 2011 ilerleme raporunda verileri baktığımızda Türkiye’nin bir hayli geriye düştüğünü görüyoruz. Bu kadar çok gazetecinin hapiste olması, bu kadar çok düşüncenin suç sayılması ve buna ortam hazırlayan TMK, TCK basın kanunu küçük rütuşlarla düzeltilbilir, siyasi iktidar neden bu iradesini kullanıp bir türlü ön ayak olmuyor?

2011 yılında “[g]azeteciler işini iyi yaptığı için cezalandırılıyor” başlığı altında yayınlanan haberde görevini meslek ilkelerine uygun olarak yerine getirmeye çalışan gazetecilerin yaşadıkları baskı ve tutuklamalara dikkat çekilmiştir. Haberde, meslek ilkelerine uygun olarak görevini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışan gazetecilerin hâkim karşısına çıkmaları ve cezaevine konuyor olmalarına yer verilerek “Türkiye, gazetecilerin işini iyi yaptığı için cezalandırıldığı bir ülkeye dönüştürülüyor” yorumu yapılmaktadır (Mylasa). Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü’nün 2012 yılı raporunda ise, Türkiye’deki gazeteciler yargı tacizi altında ifadesi kullanılmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında basın özgürlüğü konusunda 138. Sırada bulunan Türkiye, 2012 yılının ilk aylarında 179 ülke arasından 148. sırada yer almaktadır. Raporda “[e]ři, benzeri görülmemiş çapta gözaltı ve tutuklamalar, telefon dinlemeleri ve gazetecilerin bilgi kaynağını saklı tutma haklarının göz ardı edildiği ortam, medya kaynaklarının sindirilmesine yol açtı” yorumuna yer verilirken

Türkiye'nin, kırmızı renkli haritayla “medya ve gazetecilerin özgürlüğünün kötü” olduğu ülkeler içinde yer aldığı belirtilmiştir (CnnTürk). Ayrıca, Uluslararası Gazeteci örgütlerinin temsilcilerinden oluşan heyetin, 22-24 Kasım 2011 tarihlerinden Türkiye'deki temas ve incelemeleri sonunda hazırladığı raporda Türkiye'de basın özgürlüğü daha önce olmadığı kadar tehlikede denilmektedir (Gazeteciler Online).

Uluslararası Basın Enstitüsünün (IPI) 2011 yılı sonu itibarıyla hazırladığı Batı'nın Dostları, Basın Özgürlüğünün Düşmanları başlıklı raporda ise, “[b]asin özgürlüğünü ihlal eden batının stratejik destekçisi 10 Ülke” arasında Türkiye'ye de yer verilmiştir. Raporun, Türkiye ile ilgili Basın Özgürlüğü Düşmanı bölümünde “2011 yılı Kasım ayında bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıcının Avrupa konseyi üyeleri içinde basın özgürlüğü dâhil ifade özgürlüğünü en çok ihlal eden ülke olduğu” görüşüne yer verilerek “Avrupa'da basın özgürlüğünde en kötü resmi veren ülke” olarak belirtilmiştir. Türkiye'deki Gazetecilere Özgürlük Platformu da, ülke çapındaki baskınlarla gazetecilerin tutuklanmasını ve bu sayının artmasıyla korku ortamının büyüdüğüne dikkat çekmektedir (Tüm Haberler). Türkiye Gazeteciler Sendikası Genel Başkanı Ercan İpekçi yaptığı açıklamasında Türkiye'deki tutuklu bulunan gazetecilerin durumunu değerlendirerek bu bağlamda ülkede basın ve ifade özgürlüğünden bahsedilemeyecek olduğunu vurgulamıştır (TGS):

Türkiye'de korkunç bir durumla karşı karşıyayız. Basın ve ifade özgürlüğünden söz edebilmemiz mümkün değil. Son tutuklamalarla, cezaevlerindeki gazeteci sayısı 95'e yükseldi. Bu koşullar altında hükümet üyelerinin yaptıkları açıklamalardan endişe duyuyoruz. Gazetecilerin hedef

alındığını inkâr ediyorlar ve hala Terörle Mücadele Kanunu’nu gazetecilik faaliyetlerine uygulamanın yollarını arıyorlar.

ABD merkezli Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ) Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’a gönderdiği mektubunda gazetecilerin mesleklerinden dolayı hapiste olmasını eleştirerek “[b]asın özgürlüğü konusunda Burma’nın gerisinden Etiyopya’nın ilerisinde olan bu sayı Türkiye’yi kesinlikle dünyanın en baskıcı ülkelerinin arasına katıyor ve hükümetinizin demokrasi ile hukukun egemenliğine dair taahhütlerine büyük ölçüde gölge düşürüyor” yorumunu yapmıştır (Siyaset Milliyet). Türkiye’deki basın özgürlüğü konusunda dış basında yer alan haberlerden biri de Amerikan yayıncılık kuruluşu CNN’de yayınlanmıştır. Türkiye’de gazetecilerin tutuklanmasına yer verdiği ‘Türkiye’nin basın özgürlüğü ateş altında’ başlıklı haberinde “[p]olis daha fazla gazeteciyi darbe planına yardım etme suçlamalarıyla tutuklamaya devam ettikçe basın özgürlüğü örgütleri alarm ilan ediyor” yorumu yapılmıştır (Milliyet).

2012 yılının Mart ayında Türkiye’de düzenlenen, 12’den 12’ye Düşünce ve İfade Özgürlüğü Sempozyumunun sonuç bildirgesinde ise, “[g]ünümüzde Türkiye’nin getirildiği nokta demokrasinin varlığı tartışmalı hale gelmiştir. Eleştirel tavır alan yazar ve gazeteciler terör ile bağlantılı ilan edilip tutuklanmakta ya da işsiz bırakılmaktadır. Akademik özerklik yok edilmenin eşiğindedir” ifadesine yer verilmiştir (Özbek 2012). Aynı sempozyumda, Uluslararası PEN yönetim kurulu üyesi William Nygaard, Türkiye’deki düşünce ve ifade özgürlüğü alanındaki baskıları değerlendirerek “[e]ğer bu alanlar kontrol altındaysa, ülkede bir otokontrol de varsa büyük bir tehlike kapıda demektir” yorumunu yapmıştır (Yılmaz 2012).

Umur Talu tarihsel süreçte medyadaki özgürlük alanını değerlendirirken geçmiş ve günümüz üzerinden karşılaştırmalı yorumunu “özgürlük duygusunu yaşayamıyoruz” diyerek yorumladı (Talu 2012):

Geçmiş dönemde, özgür olmayan bir ortamda özgürlük duygusunu tatmanın hazzı vardı. O gün konuştuğumuz kelimeler daha sınırlıydı. Ama şimdi yüreğinizden gelen özgürlük duygusunu yaşayamıyorsunuz. Dilimiz şimdi daha özgür ama elimiz özgür değil. Eskiden konuşulmayanlar konuşuluyor ama bir yandan da müthiş bir iktidar dili var. Hem siyasi iktidarın dili var hem sermaye dili var, hem özel olarak patron hem genel olarak patronların dili var.

Mine Kırıkkanat özgür basının önemini demokrasi ve hukuk üzerinden vurgu yaparak Türkiye medyası üzerine yorumlarını aktardı (Kırıkkanat 2012):

Bence iletişim fakültelerinde öğretilmesi gereken bir numaralı kural şudur, özgür basın hukuk devletine bağlıdır. Hukuk devleti yoksa özgür basın yoktur. Demokrasi de yoktur. Bunlar birbirlerine bağlıdır. Şuanda Türkiye’de ne demokrasi var, ne hukuk devleti kaldı, dolayısıyla da özgür basından söz edilemez. Ben şu anda gazeteci kılığında dolaşan adamlara gazeteci demiyorum. Onlar başka bir şeyler.

Tüm bu açıklamalar ve örnekler sonucunda anlaşılmaktadır ki, Türkiye’de yaşanan basın özgürlüğü sorunu ve gazetecilerin üzerine uygulanan baskılar sadece ulusal düzede değil uluslararası düzeyde de kamuoyunda yankı bulmaktadır. Bu çerçevede, uluslararası gazetecilik meslek örgütleri birleşip Türkiye’deki basın

özgürlüğü konusunda çalışmalar yürütmektedirler. Basın özgürlüğünün sadece gazetecilikteki bir özgürlük alanı olmadığı, içinde bulunulan toplumun da özgürlüğüne paralel geliştiği fikrinden yola çıkılarak, ülkede demokrasi açısından sorunsallar yaşandığı da yapılan tartışmalar arasındadır. Türkiye’de basına karşı uygulanan sansür ve baskıdan hareketle bir sonraki bölüm, gazetecilik mesleğinde sansür ve oto sansür üzerine açılmış ve gazetecilerin yaşadıkları deneyimlere yer verilmiştir.

4.2. Gazetecilikte Sansür ve Oto sansür

Sansürün tanımı, özgün bir iletimin (mesajın) tamamını ya da bir bölümünü bloke etmeyi, düzenlemeyi ve manipülasyonunu içeren uygulama olarak yapılmaktadır. Basında, gerçek anlamıyla sansür haber ya da diğer yazınsal türlerin görüntü ve fotoğrafların devletin bir kurumu özellikle de kolluk kuvvetleri tarafından yayınlanmasını engellemektir. Sansür genellikle kitle iletişim araçları tarafından üretilip dağıtılan bilgiyi bastırma ve çarpıtma süreci olarak algılanmakla birlikte, bu süreç hem özendirme hem de yasaklama biçiminde gerçekleştirilmektedir. Sansür, iletinin yayından önce ve sonra olmak üzere iki süreçte işlerlik kazanmaktadır. Mesajın yayınından önceki sansür uygulaması, onun oluşumunu önlemeye yöneliktir. Yayından sonraki sansür ise daha çok onu biçimlendiren ve yayınlayanların cezalandırmalarını öngörmektedir (Bülbül 2001: 293).

Türk basınındaki sansür tarihini İnuğur (2002: 260) ikinci Abdülhamit döneminden başlayarak anlatır. Yazarın incelemesine göre, Abdülhamit yönetiminde ilk sansür, Kanuni Esasi kalkan edilerek çıkartılan 1877 tarihli Sıkıyönetim

Kararnamesi'nin uygulanmasıyla başlamıştır. Önceleri yalnız siyasi yayın yapan gazeteler sansüre tabi tutulurken, 1881'den itibaren sansür şiddetini biraz daha arttırmış, tüm gazete ve dergiler sansür kapsamına alınmıştır. Esasen her nevi kitap ve risale 1857'den beri kontrol edilmiştir. Ancak Abdülhamit bu kontrolü şiddetlendirmiş, 1882'den sonra ülkede her çeşit basılı eser sansüre tabi tutulmuştur. Çünkü Abdülhamit döneminde (beyaz kâğıt, baskı makinesi, mürekkep ve hatta kalem) dahi zararlı addedilmektedir.

“Sahipler ve yöneticiler gibi sektöre içsel kontrol mercileri dışında, medya organizasyonlarına dışsal kimi kontrolörler de ileri sürebilir” diyen Gülseren Adaklı (2006: 75) bunların başında devlet ve / veya hükümetlerin geldiğini savunur. Bir kamusal hizmet olarak yayıncılık – özellikle radyo-televizyon yayıncılığı- başlangıcından itibaren şu ya da bu biçimde kamusal düzenlemenin konusu olmuştur. Bu düzenlemeler medyayı belirli konularda sınırlandırmanın yanı sıra teşvikini de kapsamaktadır. Ulusal güvenlikten çocukların zihinsel gelişimine, rekabetin tesis edilmesinden halkın haber alma özgürlüğüne kadar pek çok konu üzerinde hükümetlerin düzenleme yetkisini kullandıkları bilinmektedir.

Oysa Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 26. Maddesinde herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ve ya başka yollarla tek başına ve ya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema ve ya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir denmektedir. 28. Madde ise, (1995: 28) “[b]asın hürdür, sansür edilemez” hükmünü içermektedir. Gazetecinin sorumluluklarından birinin de sansüre karşı durmak olduğu Türkiye Gazeteciler Hak

ve Sorumluluk Bildirgesi'nde Şu Şekilde belirtilmiştir: 'Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biÇimde kullanır. Bu amaÇla her türlü sansür ve oto sansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir. Gazetecinin halka karşı sorumluluğu, başta iŐverenine ve kamu otoritelerine karşı olmak üzere, öteki tüm sorumluluklardan önce gelir. Bilgi ve haber ile  zg r düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal bir nitelik taŐır. Gazeteci, ilettiği haber ve bilginin sorumluluğunu üstlenir ve paylaŐır. Gazetecinin  zg rl Ğ n n iŐeriĐini ve sınırlarını, öncelikle sorumlulukları ve mesleki ilkeleri belirler.'

HukukŐu Hasan Bıyıklı (1994: 265-266) Anayasa'nın 28. maddesinin 5 ve 7. fıkralarında kabul edilen, dağıtımın engellenmesi ve yayınların toplatılması nedenlerinin sınırlandırılmıŐ olmasının,  aĐdaŐ basın özgürlüğü ile baĐdaŐtırlamayacak bir düzenleme olduğuna işaret eder. Bıyıklı ayrıca, "[b]asin hürdür, sansür edilemez" hükmüne yer verilen maddeyi, belirtilen sınırlamalar nedeniyle hükmün işi boş bir kalıp halinde olduğunu da ifade etmektedir.

Sansürün yoĐunlaŐtıĐı ve oto sansür sürecinin de bununla birlikte ivme kazandığı dönemde gazetecilerin kendi deneyimleri ve yorumlarından yola çıkılarak birkaÇ örnek vermek daha aŐıklayıcı olacaktır. Oto sansür s reŐleri direk olarak iktidardan müdahale gelmeden, siyasal sistemdeki otoriter yapının uyguladığı baskıcı tutumdan dolayı, gazetecilerin korkarak kendilerini sans rlemesiyle başlamaktadır. Bu tutum, gittikÇe iŐselleŐtirilmiŐ bir davranış biÇimi olarak, gazetecilik pratiklerinde uygulanmakta olduğu karşımıza çıkmaktadır. Oto sansürü iŐselleŐtirerek haber üreten gazetecilerin, doğruyu söyleme mesleği olarak tanımlanan gazeteciliğin etik ilkelerinden taviz vermek durumunda kaldıkları gözlemlenmektedir.

Medyadaki sansür ve oto sansür konusu üzerine görüşlerini dile getiren Haluk Şahin “oto sansür her yazarın uğraştığı, birlikte yaşadığı bir arkadaş” tanımlamasını yaparak özel televizyonların gelmesi, çapraz medya mülkiyetinin ortaya çıkması ve holdingleşmeyle beraber oto sansürün daha bariz bir şekilde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Şahin, Radikal Gazetesinden tasfiye ediliş şeklinin bir çeşit sansür uygulaması olduğunu da açıklamaktadır (Şahin 2012):

En kesin ve acı sansür gazeteciyi öldürmektir, Uğur Mumcu öldürüldü bütün yazacakları sansürlendi. İkinci en etkili sansür gazeteciyi işten atmaktır. Hiç gazeteci işten çıkarılmayacak mı? Elbette çıkarılabilir ama gazetecinin işten çıkartılması ideolojik nedenlerle olan bir şeyse işte o sansürdür. Radikal’den tasfiye ediliş şekli bana yapılan etkili bir sansürdür. İlla asker gelir, kapıya tekme atar, kitaplarını alır, seni öldürür ya da hapse atar değil. Post modern dönemde post modern despotizmle karşı karşıyayız. Her taraftan gelip sararak, sizin demokrasi adına söylemek istediğiniz şeylere engel oluyorlar. Tasfiye ederek, hapse atarak, sansür ederek, size çalışacak yer bırakmayarak engel oluyorlar.

Daha önceki çalıştığı gazetelerde sansüre uğradığını belirten Bekir Coşkun, medyada yaşanan sansür ve oto sansür üzerine görüşlerini aktardı (Coşkun 2012):

Sansüre uğradığım dönemde herkes bana yüklendi, benle ilgili olduğunu düşündüler o zaman, “başka paralı iş buldu gitti” dediler, hâlbuki öyle değildi. Onu söyleyenlerin hepsi de bir şekilde kovuldular, Oktay Ekşi, Can Dündar herkes gitti. Demek ki benle ilgili değilmiş, demek ki bu bir kıyımdı. Oto sansürü Cumhuriyet Gazetesi’nde yapmıyorum ama öncesinde tabii ki

yapıyordum. Yazarken dilinizin ucuna tam böyle güzel bir şey gelir, yerine oturacaktır ama o anda gözünüzün önüne patron Aydın Doğan gelir, genel yönetmen Ertuğrul Özkök gelir, polis, karakol gelir. Ürkeklik çöktüğü zaman zaten yüreğinize, orada iş bitmiştir, artık gazetecilik yapamazsınız.

“Bu ticari, siyasi, hukuki yapıda oto sansür uygulanmaması mümkün değil, konuşan ya hapse atılıyor ya batırılıyor” diyen Kerimcan Kamal KanalTürk döneminde yaşadıkları sansür sürecini anlattı (Kamal 2012):

Son 10 yılın dönüşüm sürecinde yapılmaya çalışılan şeylerin yapılması için biraz seslerin kısılması gerekiyordu. O sesler kısıılırken de insanlar nerede sesimizi duyurabiliriz noktasında baktıkları zaman KanalTürk’ü bulmaya başladılar. Giderek daha da taraf olmaya başladı ve sonuçta taraf olmasının bedelini ödedi. Bir anda mali müfettişler geliyor; mali müfettişler geldiği andan itibaren bu internet vasıtasıyla kamuoyuna duyurulduğunda reklam veren hemen duruyor, iktidarın bu kanalla kavgası var, benim başımda belaya girmesin diyor. 2007 seçimlerinden itibaren de gittiler. Zaten 8 ay dayanabildik sonra da kanal satıldı.

“Ben mesleğimi ödünsüz yaptığım, özgür düşünme ve karşı çıkmak hakkımı kullandığım için tutuklandım” ifadesini kullanan ve 23 Eylül 2008 yılından bu yana hakkında hüküm verilmeden cezaevinde kalan Tuncay Özkan, sahibi olduğu KanalTürk televizyonunun uğradığı sansürü Tutuklu Gazete’nin ilk sayısında yayımlanan makalesinde siyasi iktidar tarafından gelen müdahaleleri anlatarak açıklamıştır (Özkan 2011):

KanalTürk muhalif olması yüzünden Maliye Bakanlığı tarafından iki yıl boyunca bütün evraklarına el konularak incelemeye alınmış, film satan firmalar mali denetime sokulmuş, KanalTürk'e film satışı engellenmiştir. Ayrıca Devlet Bakanı Egemen Bağış ve iktidarın görevlendirdiği danışmanlar ile AKP yetkilileri KanalTürk'e reklam ambargosu uygulamıştır. Ve reklam verenleri tehdit etmişlerdir. Ayrıca KanalTürk'te yayımlanan haberler nedeniyle AKP Diyarbakır Milletvekilli tarafından kiralık katillere öldürtölmek istendim. KanalTürk'ten çıkarken kurşunlandım. Suikastçıların telefon konuşmaları yasal dinlemelere takılmış. Suikastçı olayları itiraf etmiştir. KanalTürk üzerindeki baskılar artarak devam emiştir. Kanal yandaşlarınca ele geçirilene kadar bu baskılar devam etmiştir. Kanal çalışamaz hale getirilmiştir. El değıştirince bütün sorunlar hemen çözülmüştür.

Buraya kadarki kısımda yapılan açıklamalar sonucunda, oto sansürün korku psikolojisi olarak kendini gösterdiği, siyasal iktidarlarca da uygulanan baskıların bir tarafında mali baskıların yer aldığı ortaya çıkmıştır. Gazetecilik mesleğindeki sansürün, yayın içeriklerine müdahale veya yayını durdurma olarak tanımlarda yer alırken, pratikte yaşananların diğer boyutunda ise, meslekten kovulma, işinden tasfiye edilme, kanal kapatma, yasal baskılar neticesinde tutuklanma gibi kavramlarla karşılaşıldığı, gazeteci cinayetlerinin de sansür kavramı içinde algılandığı anlaşılmaktadır.

Oto sansür konusunda düşüncesini açıklayan Ragıp Duran bunun kişisel bir mesele olmadığını medyanın ideolojik, kültürel, ekonomik ve siyasi iktidarla olan ilişkileriyle ilgili yapısal bir mesele olarak yorumladığını ifade etti (Duran 2012):

Bugün sansüre oto sansüre boyun eğmemişimdir kahramanlığı yapmak kolay ama ben öyle bir kahramanlık yapacak değilim. Türk egemen medyasında çalışıp oto sansür yapmamak mümkün değildir. Ben işte bu yüzden herhangi bir Türk egemen medyasında gerçekten çalışmak istemem. Zaten 1990'dan itibaren de çalışmıyorum, başıma ne geleceğini biliyorum. Olanlara katlanamayacağım ve mücadele edilse bile bir sonuç kazanılamayacağını bildiğim için Türk medyasında çalışmıyorum.

“Ciddi bir oto sansür var gazetelerde” diyen Yasemin İnceoğlu ise, oto sansürün dinamiklerin, medyanın siyaset ve büyük sermaye ile ilişkilerinin oluşturduğunu ve bu bağlamda ele alındığında medyanın dördüncü kuvvet rolünü yerine getiremez olduğunu ifade etti (İnceoğlu 2012):

İnsanlar da demeç vermeye korkuyor. Muhalif ses çıktığı zaman sizin için bir potansiyel risk oluşuyor. Herkes de gönüllü değil, gönülsüzce de buna susmak zorunda kalıyor ama kimileri de çok memnun; işine geliyor veyahut da kanıksıyor ve de bundan bir rahatsızlık duymuyor. Medya karşı bir duruş sergileyemez oldu.

2000 yılında yaptığı önemli bir haberin yayınlanmaması, başka bir haberi de gazeteden çıkartmaları için baskı geldiğini anlatan Umur Talu, “sansüre uğradım ve sansüre direndiğim için de kovuldum” dedi. Gazeteci mesleki ilkelerinden taviz

vermemek için de üç kez istifa ettiğini ifade ederek yaşadığı deneyimleri aktardı(Talu 2012):

Nispeten daha özgür bir dönemdi ama patron müdahaleleri bana gelmiyordu. Genel yayın yönetmeni olduğum dönem belki de Milliyet gazetesinin en özgür olduğu dönemdi. İnanılmaz şeyler yaptık ve patron bunları engellemedi, göğüsledi. Bu Aydın Doğan'dan bahsediyorum yani sonra beni kovan kişiden. İktidar, ordu, muhalefet bütün bunların hepsine bindiren bir gazeteydi. Ve o dönemde hiç sansüre uğramadık. Belki benim kendi frenlerim vardı belli bir dil kullanıyorduk. Kürt meselesini, faili meçhul cinayetleri çok kavrayamamıştık. Sonra sonra uyandık bunlara. Ama genelde özgür bir gazeteydi. Yazı yazarken benim bir kelimeye kimse müdahale etmedi. Star Gazetesi de, Milliyet'te de yazıma dokunulmadı.

2011 yılında "Sivil İtaatsizlik Bağlamında Bir Araştırma: Gazeteci Gözüyle Sansür ve Oto sansür" çalışmasını yapan ve araştırması sonucu ortaya çıkan veriler ışığında "Türkiye'de çok yoğun sansür ve oto sansür süreci var" diyen Esra Arsan sansürün çok yaygınlaştığını belirtti (Arsan 2011):

Editörler patronlara, patronlar siyasi iktidarlara ve ekonomik güç odaklarına bağlı. Bu süreçte zaten nasıl farklı bir şey olabilir ki aslında? Benim araştırmamda, polisin, dini cemaatlerin vesairesin de haber içeriklerinin de etkin olarak rol oynadığı artık ortaya çıktı. O anlamda, oyun alanı çok daraldı. Neyi ne kadar yapabileceğini gazetecilerin tahmin edebiliyoruz. İnsanların ağzına tıkılıyor lafları. Bakın, Ahmet Şık'ı buradan götürdüler. Kitabı basılmadan daha içeri alındı ve yargılama süreci bir tür mahkûmiyet olarak

devam ediyor. Bir senedir içeride daha duruşması yok. Benim araştırmam da onu gösteriyor aslında. Sansür, oto sansür çok yaygın bildiğiniz gibi değil.

Enver Aysever SkyTürk kanalında hazırlayıp-sunduğu Ayrıntılar programının sansürlenmesini anlatırken, “[h]afta içi her gün muhalefet yapıyordum ve yaptığım muhalefet sosyalist muhalefetti. Ben iyi televizyonculuk yapıyordum” diyerek, Başbakanın kanalın patronunu telefonla araması sonucunda programın yayından kaldırıldığını söyledi. Oto sansür konusunda da görüşlerini aktaran Aysever, sansürden daha tehlikeli olan oto sansürün, Türk medyasında içselleştirildiğini belirtti (Aysever 2011):

Bir gece Serdar Akinan, “Ayrıntıları kaldıralım” dedi; gece yarısı kaldırdılar programı. Hâlbuki medya hükümet kadar önemli bir görevi yapıyorsa o değeri vermen lazım. Vermiyorsun, kimse birbirine yalan söylemesin. Çok tehlikeli bir şeyle karşı karşıyayız o da, oto sansür. İçinizdeki sansürle, içinizdeki kılıçla yaşamaya başlıyorsunuz o farkında olmadan beliriyor, yüzünü gösteriyor. Yani patronunuza siyasal iktidar ceza verir mi?

Cezalandırır mı gibi bir duygudan tutun, ya ekranda dengeli gideyim ve başıma bir iş gelmesin noktasına kadar geniş bir kaygı alanı Türkiye’de bütün gazetecilerde bence var.

Ayşenur Arslan, Nokta Dergisi’nde çalıştığı dönemde başına gelen sansür deneyimlerinden birine örnek vererek, yazısını değiştirilmesini isteyen yayın yönetmenine karşı, düşüncesine uymadığı için “o zaman ben yazmıyorum” dediğini belirterek medyada uygulanan sansür ve oto sansürü yorumladı (Arslan 2011):

Ben bir bakıma medyanın da patronların bahçesi olduğunu biliyorum. Biz o bahçede oynamasına ya da en fazla çiçek toplamasına izin verilen insanlarız. Ama ben orada yine ben olarak var olup, eğer beğenilmiyorsam, beni bahçesinden kovmasını göze alarak kendimi muhafaza etmeye çalışan biriyim. Meslekte ilk büyük fırçamı Demirel haberi yüzünden yemiştım, Demirel beni şikâyet etmişti mesela. Bunlar oldu ve hep oluyor. Önemli olan burada, nasıl durabildiğiniz ve bunu bir süre sonra içselleştirip bu böyledir dönüştürmeyeceğiniz.

Endişe ve korkudan kaynaklı oto sansür gazeteciler için sansürden daha tehlikeli hale gelmektedir. Gazetecilik mesleğine tehdit olan oto sansür kavramı, hem mesleki etik ilkelere hem de gazetecilerin kimliğine zarar verdiği görülüyor. Gazetecilerin oto sansürü içselleştirmesiyle birlikte, gerçeklerin doğru yolla aktarılmasında kısıtlamalar yaşanmaktadır. Bu konuya ilintili olarak son bölümde gazetecilik mesleğindeki etik kurallar ve ilkeler araştırılmış, meslek içindekilerin bu kuralları ne kadar göz önünde bulundurarak çalıştıkları saptanmak istenmiştir.

4.3. Gazetecilikte Etik Kurallar ve Mesleki İlkeler

Etik (ethics) kelimesi, Yunanca “ethos” kelimesinden türetilmiştir. Ethos’un kelime anlamı karakterdir. Etiğin ilgi alanı da, tüm insan davranış ve eylemlerinin temelini araştırılmasıdır. Etik ahlakla eş anlamlı değildir ve ahlak kurallarının ve değerlerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Felsefede etik davranış “iyi” olandır ve kısaca, ahlak bilimi ya da ahlak felsefesi anlamına gelmektedir” (aktaran

Özer 2008: 155). Bir meslek ya da uygulama alanında etik öğeler bir araya getirildiğinde etik ilkeler (kodlar) olarak tanımlanan yazılı dizgeler oluşturulmuş olur (Pehlivan 2002: 74).

Jean Bertrand'a (2004: 26) göre medya etiği, bir meslek dalı içinde neyin yapılması ve neyin yapılmaması gerektiğine, hangi davranışın kabul edilebilir olduğuna ve hangi davranışın bir pratisyenin meslektaşları tarafından ilişkisinin kesilmesine yol açacağını oybirliğiyle belirleyen yazılı olmayan bir geleneğe işaret eder. İrvan ise, medya etiğini gazetecilerin mesleklerini icra ederken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkeler bütünü olarak tanımlarken burada dikkat edilmesi gereken unsurun, medya etiğiyle medyada çalışan gazetecilerin etik değerlerinin anlaşılması gerekliliği olduğunun altını çizer (aktaran Özer 2008: 160).

Etik ilkelerin yaptırım olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayırmak da mümkündür. Bazı etik ilkeler, bir işin nasıl yapılması, nelere uyulması ve ne türden yapılması gerektiği gibi sorulara yanıt veren ilke ve kurallardan oluşmaktadır. Etik ilkeler, medya çalışanlarına, çalışmalarını sırasında yüz yüze kaldıkları etik sorunlarla ilgili karar alabilmeleri ve gazeteciliğin inanırılığını kurmak için yardım edebilir. Yaptırım temelinde yapılan ayırma karşın dünyanın neresinde olursa olsun, aynı meslekte çalışanların meslek etiği açısından geliştirilen davranış kurallarına uygun davranması gerektiği belirtilerek; neden etik ilkelere uyulması gerekliliği aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır (aktaran Özer 2008: 159-160).

- Kabul edilmiş / edilebilir davranışları tanımlamak için.
- Pratiğin standartlarını yükseltmek için.
- Üyelerin kendi değerlendirmelerini yapabilmeleri açısından kullanabilecekleri bir ölçüm standardı sağlamak için.

- Profesyonel davranışlar ve sorumluluklar için bir çerçeve oluşturmak için.
- Mesleki kimlik açısından bir araç olarak kullanmak için.
- Mesleki olgunluk açısından bir gösterge olarak almak için.

Evrensel olarak kabul edilmiş etik ilkeler incelendiğinde (Bknz: Ek1, Ek2), Türkiye’de Gazeteciler Cemiyeti tarafından yayınlanan Gazetecilerin Sorumluluk Bildirgesiyle, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’na kabul edilen Meslek İlkeleri Deklarasyonu’ndaki temel ilkeler örtüşmektedir. Kabul edilmiş ilkelerin ortak noktasında da görüleceği üzere, gazetecinin toplumsal sorumluluğunun bilinciyle bilginin gerçekliğine sadık kalarak, haberleri çarpıtmadan doğru bir biçimde halka aktarması gerekmektedir. Genel yapı itibariyle, gerçeklere uymak, kamuoyunun doğru biçimde bilgilendirilmesi, temel bilgilerin görmezden gelinemeyeceği ve bilgilerin saklanamayacağı, yanıltıcı yöntemler kullanılmayacağı, manipülasyondan uzak durularak mesleğini propaganda aracı olarak kullanamayacağı, baskılara karşı direnip talimat almayacağı, hükümet müdahalelerine karşı kapalı kalıp halkın haber alma hakkına göre davranacağı, özgürlük ilkesinin savunusu ve yanlış bilgileri düzeltme amacı taşıması gerektiği gazetecilik meslek ilkelerinin ana hatlarını belirlemektedir.

D. Foy ve P. Brighton (2007: 163) teorideki ideal tanımlarda haberin değerinde doğruluk ve gerçeklik kavramlarının olduğu ancak pratik uygulamalarda bu ideale nadiren rastlandığını belirtmektedirler. Teorideki ideallerin pratikte uygulanmadığı görüşünü patronaj yapısı üzerinden ele alan Tılıç (1998: 138) medya sahiplerinin çıkarlarının gazetecilik pratiğinin hakkıyla yerine getirilmesine izin vermediği konusunda kuşkuya yer kalmadığını savunmakta ve medya patronlarının

olan gazetecilik ile olması gereken gazetecilik arasında ortaya çıkan uçurumdan yarar gördüklerini ileri sürmektedir. Gazetecilik dünyada olduğu kadar Türkiye’de de değişmektedir. Gazetecilik mesleğinin temel niteliklerinde de bu değişim açık seçik belli olurken; bu durum özellikle 1990’da çıkan Körfez Krizi ve 1991’deki körfez savaşı ile kendini iyice belli etti denilebilir. Değişiklik ise gazeteciliğin temel işlevinde görülmektedir (Tokgöz 2000: 41).

Türkiye Gazeteciler Hak ve Özgürlükler Sorumluluk Bildirgesini hazırlayan Umur Talu “yazdığım bildirgeyi nasıl çiğneyebilirim? 3000 kişi imza attı ona ama onu yazan benim. Ve o ilkelere en çok uyan benim herhalde” açıklamasını yaparken özeleştirden de çekinmediğini belirtti (Talu 2012):

Bildirgeyi hazırlarken Fransa’ya gittim, üç bavul kitapla geldim. Amerika’ya gittim bavul dolu kitapla geldim. İngiltere’ye gittim kitapla geldim. O dönemin bütün kitapları duruyor evimde. Onları deli gibi okudum, yeniden gazetecilik öğrendim. Çocuklara ders verirken ben onlardan fazla çalışıyordum. Bu süreçte hem yüreğim daha genişledi hem de büyüdüm birden. O yazılarıma yansımaya başladı, tavırlarıma yansıdı. Mücadele etmeye başladım, gazete yönetmişken bir anda en kıdemli medya eleştirmeni haline geldim. Utanmadım özeleştirden.

Esra Arsan gazetecilik eğitimlerinde mesleğin ideal ölçütlerinin verildiğini ancak, medya alanında yeni bir müfredatla teorinin pratik uygulamalardan ayrıldığını yorumlarken “alandaki oynayabilecek çok fazla oyun alanı yok, belli sınırlara kadar gidebiliyorsunuz” diyerek mesleki ideal ve ilkelerinden taviz vermediği için medya

sektöründen ayrılarak gazetecilik akademisyenliğine geçiş yaptığını belirtti (Arsan 2011):

Benim aslında biraz sorunlu gazetecilikle ilişkim. Ben ve benim gibi bir grup arkadaşım genellikle taviz vermedik gazetecilikte. Haberlerimizin başlıklarının çarpıtılmış olmasına, haberlerimizin yanlış anlaşılacak şekilde yayınlanmasına izin vermedik. Hatta bu yolda istifalar ettik birçok gazeteden. Tempo dergisinden topluca istifa ettik mesela bir haber başlığı yüzünden. Ben ve bir kaç arkadaşım tepkisel insanlarız, o nedenle taviz benim için kullanılacak bir şey değil. Taviz vermiş olsaydım zaten kalırdım meslekte.

Mine Kırıkkanat kendi algısındaki gazetecilikteki birinci kuralın, güç odaklarının mağdur ettiği insanların veya yanlış yaptıkları hesapların yorumunu sorabilmek onları zorlayıcı sormak” olarak tanımlarken bir numaralı kaidesinin, “[a]hlakın karşılığı para değildir. Ben ahlakımı satmam” diyerek açıkladı ve Türkiye’deki günümüz gazeteciliğini değerlendirdi (Kırıkkanat 2012):

Tasvip etmediğin bir gerçeği bile yazmak ve belirtmek gereği zaten gazeteciliğin birinci kuralıdır. Yani bütün görüşlere yer vermek. Bunların bütününe saygı gösterdiğimiz zaman zaten iyi bir gazeteci oluyorsunuz. Bir de onun ardından ekonomik, siyasal ve sosyal güç odaklarının propagandasına mağdurun sesini eklerseniz işte o zaman insan gazeteci olursunuz. Şuanda Türkiye’deki bütün röportajlar çanak. Yapılamıyor olması işin içinde de var, diyeceksiniz ki ekmek gayesi. Ben açlık çekmedim mi, ben sıkıntı çekmedim mi? Bu bir fedakârlık meselesidir. Gazetecilik zengin olmak

için yapılan bir iş değildir. Biz de zengin olmak için yapılan bir iş haline geldi, özellikle büyük başlarda.

Evrensel olarak kabul edilmiş etik kurallar ve ilkeler çerçevesinden mesleki bir değerlendirme yapılacak olduğunda, mesleğin ideolojisinde kamuoyu yararına hizmet etmek olduğu açıktır. Ancak günümüzde medya sahipliği şirket işletmeciliği konumundadır ve bu konum dolayısıyla bağımlılıklar söz konusudur. Büyük sermaye ve siyaset ilişkisi arasında ikilemede kalan gazetecilerin kimliğinde değişen rollerde siyasal ve ekonomik çıkarlara göre davranma şeklinde açığa çıkmaktadır. Bu sistem içinde, ticari kaygıların ön planda olması dolayısıyla gazeteciliğin mesleki pratikliğinde etik sorunların olmaması mümkün gözükmemektedir. Yapısal olarak ekonomik güçlere ve hükümete göre gelişen medyanın içinde sosyal sorumluluğu olan gazetecilerinin de, özgürce, mesleki pratiklerini gerçekleştirmeleri için önlerine setler çıkmaktadır. Gazetecilik mesleği holdingleşen medya sahiplik yapısının ekonomik çıkarlarına göre biçimlenmesi dolayısıyla mesleki olarak yapısal bir sınırlama en temelden başlamaktadır.

SONUÇ

Tez çalışması kapsamında, günümüz Türk medya sektöründe pratikte “gazetecilik idealinin ne derece gerçekleştirilebildiğinin” sorusunun cevabı aranmaya başlanarak, yapılan saha araştırmasında edinilen bulgular neticesinde medya ve siyaset ilişkisi içerisinde sıkışan gazeteci kimlikleriyle karşılaşılmış ve sonuçta “Medya ve Siyaset İlişkisi İçerisinde Türkiye’de Gazetecilik ve Sansür” başlığı ortaya çıkmıştır.

Araştırma sorusundan hareketle, Türk medyasında yer alan 10 gazeteci ve akademisyen deneyimlerine başvurulmasının yanı sıra, onların bakış açısından mesleğin ve sektörün içinde bulunduğu durumu nasıl değerlendirdiklerini öğrenmek hedefiyle, derinlemesine röportaj tekniği kullanılarak, tez üç bölümde incelenmiştir. Yapılan bu saha araştırmasıyla gazetecilik mesleğinin arka planında yaşanan sıkıntılar tespit edilmiş ve ana kaynakların patronaj yapısı, iktidar baskısı ve yasal engellemeler olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerle, medya ve demokrasi ilişkisinden bahsedilerek, geçmiş dönemlerden bu yana, medyanın demokrasiye katkı sağlayan en önemli araçların başında geldiği, gazetecilerin ise kamuoyunu doğru bilgilendirme göreviyle demokrasi aracı rolünde görüldüğü irdelenmiştir. Medyanın işlevlerini ideal anlamda yerine getiremediği zamanlarda demokrasi zarar görerek bilgili toplumlar yaratılması ve bilinçli kamuoyunun oluşması engellenmektedir. Buna neden olan dinamiklerin temelinde medyadaki mülkiyet yapısının geldiği görülmektedir. Bu bağlamda, ikinci bölümde medya sahiplik yapısı ele alınmıştır.

İkinci bölümün ilk kısmında, medya mülkiyetindeki yapısal dönüşüm incelenilmiştir. Tarihsel süreçte değişen olguların başında, kamuoyu yararı gözeterek yayın yapan kuruluşların yerini büyük kartellerin aldığı görülmekte ve giderek artan tekelleşme ve holdingleşme eğiliminin medyada egemen hale geldiği açığa çıkmaktadır. Türk medya tarihinde ise, gazeteci kimliğine sahip gazete patronlarının, 1950’li yıllardan itibaren, yerini gazetecilik kökenli olmayan işadamlarına bıraktığı görülmektedir. Bu süreç, gazetecilik mesleği açısından da kırılma noktalarının başında yer almaktadır. İkinci bölümün son kısmında da, Türk medyasında mülkiyet yapısı incelenmiş ve günümüzde sektöre hakim olan grupların 1980’li yıllardan itibaren sektörde ne gibi değişimler yaşanmasına neden olduğu tartışılmış ve gazetecilik kimliğine dair verdiği zararlar örneklerle aktarılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde, çağdaş toplumlarda medya ve demokrasi ilişkisi içerisinde en güçlü rol ve misyon atfedilen gazetecilik mesleğine odaklanılmıştır. Öncelikli olarak, gazeteci kimliğinin tanımları ortaya konmuş ardından da mesleğin içindekilere göre gazetecilik algısı aktarılmaya çalışılmıştır. Ortak noktası, toplumsal sorumlulukla kamuoyunu doğru bilgilendirme işlevi olan tanım ve algılar ışığında, Türkiye’deki patronaj yapısının gazeteci kimliğine yansımaları tartışılmaya açılmıştır. Bölümün en son kısmında ise gazeteciliğin arka planında yaşananlarla, mesleğe dair söylemlerin pratik halinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Çalışmanın son kısmı olan dördüncü bölümün ilk aşamasında, tüm bu tanım ve yorumlardan yola çıkılarak, basın özgürlüğü kavramının ortaya çıkışı ve Türk medyasındaki yeri incelenmiştir. Yapılan araştırmalar, ulaşılan veriler ve röportajlarda aktarılan deneyimler sonucunda Türkiye’de geçmişten bu yana basın

özgürlüğü konusunda sorunlar yaşandığı ve günümüzde de özgür bir basın varlığından söz edilemeyecek duruma gelindiği ortaya konmuştur. İkinci kısımda ise gazetecilikteki sansür ve oto sansür kavramları üzerine tanımlar yapılmış, gazetecilerin yaşadıkları deneyimlerle, bu tanımların gazetecilik pratiğinde olması gerekenden farklı şekilde işlediği anlaşılmıştır. Tezin son araştırma başlığı olan “Gazetecilikte Etik Kurallar ve Mesleki İlkeler”in altında ise evrensel olarak kabul edilmiş kuralların ne kadar göz önünde bulundurularak meslekte var olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırma ve röportajlar sonucu elde edilen tüm bu veriler neticesinde medya ve gazetecilik mesleği sorgulanarak, Türk medyasında gazetecilerin kimliği iki kategoride sınıflandırılabilir. Birinci kategoride yer alanlar, patronun siyasi ve ticari ilişkilerindeki çıkarlarını gözeterek mesleklerini icra edenler, ikinci kategoride yer alanlar ise, idealist duygularla mesleki ilkeler doğrultusunda halkın haber alma ve gerçekleri öğrenmesi için gazetecilik yapanlar olarak saptanmıştır. İlk kategoride yer alanlar mesleğin zarar görmesine ve sorgulanmasına neden olurken, kariyerlerinde yükseldikleri de görülmektedir. İkinci kategoride yer alanların mesleki zorluklarla karşılaştıkları anlaşılmıştır. Kimi zaman işten kovulma olarak kendini gösteren durumların yanı sıra meslekte kopuş yaşanmasına da neden olduğu görülmektedir.

Siyasal iktidarları ve güç odaklarına karşı denetleme vazifesi olan gazetecilerin, toplumun gerçekleri öğrenmesini sağlayacak ve bu sayede bilgili kamuoyunun oluşmasına katkı sunarak demokrasinin ideal haliyle yaşatılması yönünde etkili olacakları görüşleri, medya sahipliği yapısındaki bağımlılıklar neticesinde, çoğu zaman, söylemde kaldığı açığa çıkmaktadır. 18. yüzyılda ortaya

çıkan ve 19 yüzyılda ivme kazanan gazetecilik mesleğinde, gazetecilik ideallerinin ortaya konmasının ardından yaşanan süreçlerde, dev kartellerin medyaya hâkim hale gelmesiyle birlikte belirgin değişimler yaşandığı açıktır. Günümüz Türk medya sektöründe ise, kamu çıkarlarını ön plana almaya adanmış gazetecilik yerine, ticari kârı ve siyasi çıkarını ön plana alan gazetecilerin daha baskın halde olduğu anlaşılmaktadır. Tez kapsamında verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, tekelleşme ve holdingleşmeyle birlikte, medyanın siyasal iktidar sahipleri ve ekonomik güç odakları arasındaki ilişkilere alet ediliyor olması dolayısıyla gazetecilik kimliğinin ve faaliyetlerinin ideal tanımlamalardan uzaklaşarak sürdürüldüğü açıktır. Bu mesleki yozlaşmaya karşı duran idealist gazetecilerin ise, baskı ve sansüre maruz kaldıkları, kovulmalar yaşadıkları, tutuklandıkları görülmektedir.

Özetle, büyük kartellerin hâkimiyetinde bulunan medya piyasasının yapısı, gazetecilik değerlerinin gerçekleşmesini engellemektedir. Medya alanındaki teorik söylemler sürekli vurgulansa da pratik uygulama alanlarında ikilemler yaşandığı açıkça görülmektedir. Medya, kapitalist sistemin sürekli baskısı altında kalması dolayısıyla denetleme işlevini ideal anlamıyla yerine getirememekle birlikte, hükümetler ve ekonomik güç odakları tarafından denetim altına alınan olmaktadır. Gazetecilik mesleğinde olanla olması gereken arasındaki farklar medyanın sahiplik yapısındaki bağımlılıklar neticesinde şekillenmektedir. Patronaj yapısındaki bağımlılıkların ana kaynağı ise, ekonomik etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet kanalıyla iş yapan işadamı patronlarının medyaya hâkimiyeti dolayısıyla gazetecilik mesleğinde ikilemler yaşanmaktadır. Büyük sermayenin hâkimiyeti altına girerek, endüstri haline gelen medya işletmemelerinin patronları, sahibi oldukları

kitle iletişim araçlarını kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda kullanmakta ve gazetecilik mesleği bu alanda sıkışıp kalmaktadır.

Gazetecileri bağımlı hale getiren patronaj yapısındaki organik bağılıkların ilki siyasal alanda kendini göstermektedir. Medya patronlarının işadamı kimliğinde olmaları dolayısıyla devletle olan yakın ilişkilerinin yayın içeriklerini belirlediği anlaşılmaktadır. Türkiye’deki gazetecilik mesleğindeki sorunların bir başka dinamiği de, yasalardaki kısıtlamalar nedeniyle yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Tüm bu etmenler göz önüne alındığında, rekabetçi piyasa koşulları altında evrensel olarak kabul edilen prensiplerin çoğunlukla görmezden gelindiği, ticarileşen medyada ekonomik kaygılar ve baskıların gazetecilik kimliğine yön verdiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de ve dünyada gazetecilik üzerine olan temel kurallar evrensel olarak kabul edilmiştir. Ancak bu kurallar ve ilkeler, patronaj yapısındaki bağımlılıklar sebebiyle yapılamamakta olmasının yanı sıra, siyasal erklerin finansal nedenlerle baskı yaparak medya sahiplerini zor duruma soktuğu ve gazeteci kimliğinin bu baskıdan etkilendiği de ortadadır.

Evrensel tanımlardan ve kabul edilmiş kurallardan uzaklaşan gazeteci kimliği ve medyanın içinde bulunduğu durum gazeteciler arasında da rahatsızlık yaratmakla birlikte ülkede demokrasi üzerine tartışılmalar yürütülmesine neden olmaktadır. Uluslararası platformlarda, Türkiye’deki demokrasi sorgulamasının sıklıkla gazeteciler üzerinden veriliyor olması yaşanan sorunların ciddiyetine dikkat çekmektedir. Gazetecilik mesleğinde editoryal bağımsızlık sağlanamadığı sürece benzer sorunlar yaşanacak, patronaj otoriterleşmesiyle birlikte siyasi baskılar var olacak, kanuni engellerle de gazetecilerin önünde özgür çalışma alanlarına set düşürecek kısıtlamalar çıkacaktır.

EKLER

Ek 1.

Türkiye’de, TGC (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti) tarafından belirlenen ilkeler, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi başlığı altında toplanmıştır. Bu bildirgenin başlangıcında gazetecinin tanımı ve sorumluluğuna yer verilerek, Gazetecinin Hakları, Gazetecinin Temel Görevleri ve İlkeleri ile Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları belirlenmiştir. 17 maddeden oluşan bildirge “[g]azetecinin temel görev ve ilkeleri” başlığı altında yayınlanmıştır (TGC):

1. Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.
2. Gazeteci, bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunur.
3. Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefî inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci, her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz.
4. Gazeteci, kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayınlamaz, kaynak açık olmadığında, yayınlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli

uyarıları yapmak zorundadır.

5. Gazeteci, temel bilgileri yok edemez, görmezlikten gelemez ve metinlerle belgeleri değiştiremez, tahrif edemez. Yanlış, yanılıtcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.

6. Gazeteci, bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanılıtcı yöntemler kullanamaz.

7. Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilendirme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiç bir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.

8. Gazeteci, yayınlanmış her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle yükümlüdür.

Gazeteci, istismar edilmemesi, kötüye kullanılmaması ve kabul edilebilir boyutlar ile biçimde yapılması kaydıyla, cevap hakkına saygılı olmalıdır.

9. Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiç bir şekilde açıklamaz.

10. Gazeteci, çalıntı, iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipölasyon, söylenti, dedikodu ve dayanaksız suçlamalardan kesinlikle uzak durur.

11. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını ya da yayınlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi avantajın peşinde olamaz. Gazeteci, devlet başkanından milletvekiline, iş adamından bürokratına kadar haber kaynağı olarak da kabul edilen kişi ve kurumlarla iletişimini ve ilişkisini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

12. Gazeteci, mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz. İlan - reklam kaynaklarından herhangi bir

telkin, tavsiye alamaz, maddi çıkar sağlayamaz.

13. Gazeteci, hangi konuda olursa olsun, elde ettiği bilgileri geniş biçimde yayın konusu yapmadan kendi yararına kullanamaz. Mesleğini, ne şekilde olursa olsun, (yasaların ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı hakların dışında) ayrıcalıklar kazanmak amacıyla kullanamaz.

14. Gazeteci, her ne amaçla olursa olsun, tehdit ve şantaj gibi yollara başvurmaz. Gazeteci bu şekilde baskılara da karşı koyar.

15. Gazeteci her türlü baskıyı reddeder ve çalıştığı basın - yayın organındaki yöneticileri dışında kimseden işiyle ilgili talimat alamaz.

16. Gazeteci sıfatını taşımayı hak eden herkes meslek ilkelerine en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder. Ülkesindeki yasalara saygılı olmakla birlikte, hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Mesleki olarak yalnızca meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarının kararlarını dikkate alır.

17. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında önyargılara değil, halkın haber alma hakkına dayanır. Onu mesleğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.

Ek 2.

Gazetecilik mesleki ilkeleri uluslararası platformlar tarafından da belirlenmiştir. Örneğin, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun (Federation of International Journalist FIJ) yayımladığı Meslek İlkeleri Deklarasyonu'nda gazetecilerin mesleki tavırlarının standartları altı madde altında toplanmıştır (Sendika):

1. Gazetecinin ilk görevi doğruya ve kamuoyunun doğruyu bilmesine saygıdır.
2. Görev sırasında tarafsız yorum ve eleştiri hakkını ve haberin dürüst toplanması ve basımında özgürlük ilkesini her zaman savunur.
3. Gazeteci sadece, aslını bildiği gerçeklere uygun olarak haber verir.
Gazeteci, temel bilgiyi saklamaz ve belgeyi tahrif etmez.
4. Gazeteci haber, fotoğraf ve belge toplamakta dürüst yöntemler kullanır.
Gazeteci, yanlışlığı kesinlikle ispat edilen basılı bir bilgiyi düzeltmek için elinden gelen tüm çabayı gösterir.
5. Gazeteci, güvene bağlı olarak elde edilmiş bilginin kaynağına ilişkin mesleki gizliliğe uyar.
6. Gazeteci, iletişim araçları ile artırılan ayrımcılığın tehlikesinin farkında olmalıdır ve toplumsal, ulusal, siyasi ve diğer görüşlere, din, dil, ırk, cinsiyete dayalı ayrımcılığa olanak sağlanmasından kaçınmalıdır

KAYNAKÇA

Adaklı, Gülseren. 2006. Türkiye’de Medya Endüstrisi, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Adaklı, Gülseren. 2001. “Medya Politikaları”, *Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol* içinde der. B. Kejanlıoğlu, S. Çelenk ve G. Adaklı, Ankara: İmge Kitapevi.

Adaklı, Gülseren. 2010. “Akp Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu”, *2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi* içinde der. İ. Uzel ve B. Duru, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Akçalı, Selda. 2002. Türkiye’de Araştırmacı Gazetecilik, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Allan, Stuart. 1999. News Culture, Buckingham: Open University Press.

Altan, Selçuk. 1994. “Uğur Mumcu’ya Armağan”, *Toplum Medyanın Tutsağı Olmayacak* içinde der. M. Aksoy, C. Kuşçuoğlu, V. Özdemir ve A. Tartanoğlu, Ankara: ÇGD Yayınları.

Aren, Sadun. 1994. “Uğur Mumcu’ya Armağan”, *Medya ve Demokrasi* içinde der. M. Aksoy, C. Kuşçuoğlu, V. Özdemir ve A. Tartanoğlu, Ankara: ÇGD Yayınları.

Atin, erişim tarihi: Ocak 2012

<<http://www.atin.org/detail.asp?cmd=articledetail&articleid=276>>

Bahadır, Ayhan. 2009. Sihirli Aynanın Sırları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Belsey, Andrew ve Chadwick, Ruth. 1998. Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, çev. N. Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bektaş, Tülay. 2007. “Tekelleşme Sorunu”, *Bir Sorun Olarak Gazetecilik* içinde der. B. Arık ve M. Şeker, Konya: Tablet Yayınları.

Bertrand, Jean. 2004. Medya Etiği, çev. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara: Özkan Matbaacılık.

Bıyıklı Hasan. 1994. “Uğur Mumcu’ya Armağan”, *Çağdaş ve Demokratik Basın Özgürlüğünü Sağlamak İçin Ne Yapmalıdır?* içinde der. M. Aksoy, C. Kuşçuoğlu, V. Özdemir ve A. Tartanoğlu, Ankara: ÇGD Yayınları.

Bilefsky, Dan. 2012. “Gazetecilere Açılan Davalar Türkiye’de Demokrasi Ateşini Söndürüyor” *Marko Paşa*, 12 Mart.

Bilgili Dünya, erişim Tarihi: Mart 2012

<<http://bilgidunya.net/2012/03/gazeteciler-icin-en-baskici-ulke-turkiye/>>

Brouffieu, Pierre. 1997. Televizyon Üzerine, çev, T. Ilgaz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Brauchler, Birgit ve Postill, John. 2010. Theorising Media and Practice, New York: Berghalm Books.

Bülbül, Rıdvan. 2001. Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar, İstanbul: Atlas Yayın.

CnnTurk, erişim Tarihi: Mart 2012

<<http://www.cnntrk.com/2012/turkiye/01/26/turkiyede.gazeteciler.yargi.tacizi.altinda/646480.0/index.html>>

Çaplı, Bülent. Tuncel, Hakan. 2010. Televizyon Haberciliğinde, Ankara: Fersa.

Çölaşan, Emin.1994. “Uğur Mumcu’ya Armağan”, *Demokrasi ve Medya* içinde der. M. Aksoy, C. Kuşçuoğlu, V. Özdemir ve A. Tartanoğlu, Ankara: ÇGD Yayınları.

Çölaşan, Emin. 2008. Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Chomsky, Noam. 1999. Medya Gerçeği, çev, O. Akınhay ve A. Yılmaz İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık.

Coman, Mihai ve Rothenbuhler, Eric. 2005. Media Anthropology, London: Sage.

Couldry, Nick. 2005. “Media Rituals” *Media Anthropology* içinde der. M. Coman ve E. Rothenbuhler, London: Sage.

Cumhuriyet, erişim Tarihi: Mart 2012

<<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=263772>>

Curran, James. 1997 “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, *Medya, Kültür, Siyaset*, der. S. İrvan, Ankara: Ark Yayınları.

Dahlgren, Peter ve Sparks Colin. 1991. Journalism and Public Sphere, London: Routledge.

Dennis, Foy ve Brighton, Paul. 2007. News Values, California: Sage Publications.

Demir, Vedat. 2006. Medya Etiği, İstanbul: Beta.

Dursun, Çiler. 2004. Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi, Ankara: Elips Kitap.

Frost, Chris. 2000. Media Ethics, England: Longman.

Gazeteciler Online, erişim tarihi: Ocak 2012
<[http://www.gazetecileronline.com/newsdetails/4358-
/GazetecilerOnline/turkiye39de-basin-ozgurlugu-hic-olmadigi-kadar-teh](http://www.gazetecileronline.com/newsdetails/4358-/GazetecilerOnline/turkiye39de-basin-ozgurlugu-hic-olmadigi-kadar-teh)>

Girgin, Atilla. 2003. Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i, İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Habermas, Jürgen. 2005. Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü. çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Hacı, Gürkan. 2007. Refleks, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Hanlin, Bruce. 1998. "Gazete Sahipleri, Editörler ve Gazeteciler" *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar* içinde der. A. Belsey ve R. Chadwick, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harrison, Jackie. 2006. News, London: Routledge.

İnal, Ayşe. 1996. Haberi Okumak, İstanbul: Temuçin Yayınları.

İnuğur, Nuri. 2002. Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul: Der Yayınları.

Jeanneney, Jean. 2006. Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi, çev, E. Atuk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karasu, Koray. 2001. Profesyonelleşme Olgusu ve Kamu Yönetimi, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Keane, John. 1993. Medya ve Demokrasi, çev, H. Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Koloğlu, Orhan. 1999. "Medya, Devlet ve Sermaye", *Birikim Dergisi*, 117.

Kourtis, Antonis.1994. "Uğur Mumcu'ya Armağan", *Demokrasi, Yaşayanların Toplumudur, Ölümlerin Değil* içinde der. M. Aksoy, C. Kuşçuoğlu, V. Özdemir ve A. Tartanoğlu, Ankara: ÇGD Yayınları.

König, Arne. 2012. "EFJ: Türkiye, Gazeteciler için Hapishaneye dönüştü" *Tutuklu Gazete*, 10 Ocak.

Kuvayimedya Tripod, erişim tarihi: Kasım 2011
<<http://kuvayimedya.tripod.com/sayi252.htm>>

McChesney, Robert. 2006. Medyanın Sorunu, çev, Ç. Çidamlı, E. Coşkun, E. Usta, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Milliyet, erişim tarihi: Eylül 2011

<<http://www.milliyet.com.tr/nyt-turkiye-deki-asil-sikinti-otosansur/siyaset/haberdetay/08.05.2011/1387542/default.htm>>

Mylasa, erişim Tarihi: Mart 2012

<http://www.mylasa.net/nevzat-caglar-tufekci/1098-dusunce-ozgurlugu-ve-tutuklu-gazeteciler>

O'Neil, John. 1998. "Piyasada Gazetecilik Yapmak", *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar içinde*, A. Belsey ve R. Chadwick (der). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Öngören, Mahmut. "Uğur Mumcu'ya Armağan", *Basın Özgür Olmak İstiyor mu?* der. M. Aksoy, C. Kuşçuoğlu, V. Özdemir ve A. Tartanoğlu, Ankara: ÇGD Yayınları.

Özbek, Ayşegül. 2012. "Politik Otorite Utanmalı" *Cumhuriyet*, 17 Mart.

Özbek, Ayşegül. 2012. "Tutuklamalar Yıldırma Aracı" *Cumhuriyet*, 17 Mart.

Özer, Ömer. 2008. *Liberal Basın Anlayışı: Objektif Habercilik İdeali, Haber Değerliliği ve Gazetecilik Etiği*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özkan, Tuncay. 2011. "AKP Sonrası Türkiye'de Muhalif Gazeteci Olmak" *Tutuklu Gazete*, 24 Temmuz.

Özsever, Atilla. 2004. *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, Ankara: İmge Kitapevi.

Pehlivan Aydın, İnyet. 2002. *Yönetmelik Mesleki ve Örgütsel Etik*, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Rigel, Nurdoğan. 2000. *İleti Tasarımında Haber*, İstanbul: Der Yayınları.

Schudson, Micheal. 2011. *The Sociology of News*, USA: Norton.

Sendika, erişim tarihi: Şubat 2012

<http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=40469>

Siyaset Milliyet, erişim tarihi: Şubat 2012

<<http://siyaset.milliyet.com.tr/-kara-bir-leke-ve-utanc-kaynagi-/siyaset/siyasetdetay/24.12.2011/1479661/default.htm>>

Solmaz, Başak. 2007. "Basının Sosyal Sorumluluğu", *Bir Sorun Olarak Gazetecilik içinde* der. B. Arık ve M. Şeker, Konya: Tablet Yayınları.

Talu, Umur. 2002. *Dipsiz Medya*, İstanbul: İletişim Yayınları.

TGC, erişim tarihi: Aralık 2011

<<http://www.tgc.org.tr/bildirge.html>>

TGS, erişim Tarihi: Mart 2012

<http://www.tgs.org.tr/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=48&Itemid=51>

Tılıç, Doğan. 2001. 2000'ler Türkiye'sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak, İstanbul: Su Yayınları.

Tılıç, Doğan. 1998. Utanıyorum ama Gazeteciyim, İstanbul: İletişim.

Tokgöz, Oya. 2000. "Temel Gazetecilik, Ankara: İmge Kitapevi.

Toruk, İbrahim. 2007. "Türkiye'deki Medyanın Sahiplik Yapısındaki Değişimler" *Bir Sorun Olarak Gazetecilik* içinde der. B. Arık ve M. Şeker, Konya: Tablet Yayınları.

Tüm Haberler, erişim tarihi: Ocak 2012

<<http://www.tumhaberler.com/haber/index.pl?haber=8678746>>

Vivian, John. 1999. The Media of Mass Communication, USA: Allyn and Bacon Company.

Yanardağ, Merdan. 2008. Medya nasıl Kuşatıldı? , İstanbul: Siyah Beyaz Kiyap.

Yılmaz, Hakan. 2009. Her yönüyle Gazetecilik, İstanbul: Literatürk.

Yıldız, Müyesser. 2011. "Sendikasızlaştırılmış Basın Tutukludur" *Tutuklu Gazete*, 24 Temmuz.

Yılmaz, Meltem. 2012. "Tehlike Kapıya Dayanmış" *Cumhuriyet*, 17 Mart.

Ward, Stephen J. A. 2004. The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond. Montreal – Kingston: Mc Gill Queen's University Press.

- Arslan, Ayşenur. 2011. Cnn Türk - Televizyon Gazetecisi, 28 Eylül, İstanbul.
- Arsan, Esra. 2011. Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi, 20 Ekim, İstanbul.
- Aysever, Enver. 2011. Bir Gün Gazetesi Yazarı, 1 Kasım, İstanbul.
- Coşkun, Bekir. 2012. Cumhuriyet Gazetesi yazarı, 7 Ocak, İstanbul.
- Duran, Ragıp. 2012. AFP Muhabiri, 2 Şubat, İstanbul.
- Şahin, Haluk. 2012. Bilgi Üniversitesi Televizyon Gazeteciliği Bölüm Başkanı, 10 Ocak, İstanbul.
- İnceoğlu, Yasemin. 2012. Galatasaray Üniversitesi Öğretim Üyesi, 12 Ocak, İstanbul.
- Talu, Umur. 2012. Haber Türk Gazetesi Köşe Yazarı, 25 Ocak, İstanbul.
- Kamal, Kerimcan. 2012. SkyTürk360 Televizyon Programcısı, 7 Şubat, İstanbul.
- Kırıkkanat, Mine. 2012. Cumhuriyet Gazetesi Köşe Yazarı, 25 Şubat, İstanbul.